

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

Андрій Королько

**Методичні рекомендації
для семінарських занять та самостійної
роботи з дисципліни
«Основи шкільного краєзнавства»
(для студентів IV курсу
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»)**

Івано-Франківськ
2019

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

Андрій Королько

**Методичні рекомендації
для семінарських занять та самостійної
роботи з дисципліни
«Основи шкільного краєзнавства»**

(для студентів IV курсу
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»)

Івано-Франківськ
2019

УДК 908(075.8)

ББК 26.891я73

К-68

Королько А. Методичні рекомендації для семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Основи шкільного краєзнавства» (для студентів IV курсу спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»). Івано-Франківськ, 2019. 78 с.

Рецензенти:

М.Ю. Косило – кандидат педагогічних наук, доктор філософії, директор Івано-Франківського обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді

І.В. Гавриш – кандидат історичних наук, головний спеціаліст відділу освіти Тлумацької районної державної адміністрації

У запропонованій методичній розробці містяться рекомендації студентам спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) ОР «Бакалавр» для опанування теоретичних засад дисципліни за вільним вибором «Основи шкільного краєзнавства», практики прикладного застосування у майбутній професійній діяльності на посаді вчителя історії і суспільствознавчих предметів та керівника гурткової роботи в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти. Подано методичні рекомендації для засвоєння лекційного курсу та організації індивідуальної та самостійної роботи студентів.

Навчально-методичні рекомендації складаються з анотації лекційного курсу, планів семінарських занять, характеристики індивідуальної та самостійної роботи студентів, програмових вимог з курсу «Основи шкільного краєзнавства».

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 10 від 27 червня 2019 р.)

УДК 908(075.8)

ББК 26.891я73

© Королько А.З., 2019

© ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ЗМІСТ

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	С. 4
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	С. 8
Структура навчальної дисципліни	С. 10
Програма навчальної дисципліни	С. 13
АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	С. 18
ТЕМИ І ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	С. 22
САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА	С. 40
Питання для самостійного опрацювання	С. 40
Питання для самоконтролю знань по темах дисципліни	С. 41
Індивідуальна робота	С. 46
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРАВИЛЬНОГО ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РОБІТ	С. 47
Методичні рекомендації щодо укладання студентом (-кою) мікротопонімичної карти рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки	С. 47
Зразок оформлення реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка	С. 51
Методичні рекомендації щодо укладання візуалізованої презентації під час підготовки відповідей на питання семінарського заняття	С. 53
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	С. 56
Поточний контроль (семінарські заняття)	С. 56
Вимоги та зразки тестових завдань контрольної роботи	С. 60
Індивідуальні завдання та самостійна робота	С. 64
Розподіл балів та шкала оцінювання студентів	С. 68
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З ДИСЦИПЛІНИ ВІЛЬНОГО ВИБОРУ СТУДЕНТА «ОСНОВИ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА»	С. 69
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ «ОСНОВИ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА»	С. 71

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи шкільного краєзнавства – це курс, який розширить знання про краєзнавство як комплексне вивчення краю і громадський рух, про шкільне краєзнавство як одну з важливих його форм, упорядкує знання студентів – майбутніх вчителів історії і суспільствознавчих предметів про організаційні форми і основні напрями шкільної краєзнавчої праці учителя та учнів. Його предметом є організаційна й методична діяльність учителя – організатора шкільного краєзнавства. Ми познайомимося з історією краєзнавчого руху, у тому числі – дитячого, шкільного, його організаційними формами, основними напрями і методами шкільної краєзнавчої праці.

Програма курсу спрямована на формування системного мислення, поглиблення знань, умінь і навичок з окремих предметів та історико-краєзнавчої і музейної роботи в школі. В основу програми курсу покладено базові блоки:

- методичні основи шкільного краєзнавства та історія шкільного краєзнавчого руху в Україні;
- вивчення змісту шкільних всеукраїнських та регіональних рухів, краєзнавчих експедицій та методики підготовки учнівських краєзнавчих робіт;
- шкільна топонімічна, музейна і пам'ятко-охоронна робота.

Програма включає відомості, що поглиблюють і доповнюють зміст навчальних предметів з історичної географії та картографії, археології, етнографії, ономастики, топоніміки, генеалогії, музеології, соціології, екскурсознавства тощо, які репродукуються вчителем історії і суспільствознавчих предметів у теоретичній і практичній роботі зі школярами.

Курс «Основи шкільного краєзнавства» – це ще одна сходинка до пізнання студентами рідного краю, реалізації інтересів у вивченні навколишнього середовища та історико-культурного надбання України, формування краєзнавчих знань, умінь і навичок засобами студентської і позастудентської освіти, яку слід молодим людям через певний час, після закінчення вищого навчального закладу, екстраполювати в шкільний освітній простір.

Мета викладання дисципліни: підготувати студента – майбутнього вчителя історії і суспільствознавчих предметів – до самостійної краєзнавчої праці в школі, дати знання, уміння і практичні навички здобуття знань про рідний край, про джерела цих знань, способи їх використання, форми організації краєзнавчої діяльності учнів, застосування краєзнавчої інформації на уроках і в позашкільній діяльності; засвоєння і поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь і навичок студентів з організації історико-краєзнавчої, пошукової, музейної, пам'ятко-охоронної роботи в школі; здатність проведення занять з вивчення рідного краю на уроках історії і суспільствознавчих предметів та в гуртковій шкільній і позашкільній освіті, використовуючи сучасні технології навчання; формування загальних, спеціальних, професійних компетентностей, достатніх для ефективного розв'язування стандартних і нестандартних комплексних задач у професійній педагогічній діяльності в навчальних закладах загальної середньої освіти, що характеризується

комплексністю та невизначеністю умов. Така підготовка не просто бажана, вона необхідна і витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу, безперервної історичної освіти в Україні.

Завдання: розширити знання про краєзнавство як комплексне вивчення краю і громадський рух, про методику історико-краєзнавчої роботи в школі як одну з важливих його форм; упорядкувати знання студентів про організаційні форми і основні напрями шкільної краєзнавчої праці учителя та учнів; ознайомити з положеннями, методикою організації всеукраїнських та регіональних рухів, експедицій, акцій як засобу організації історико-краєзнавчої діяльності й патріотичного виховання учнівської молоді; дати знання про порядок підготовки, проведення й узагальнення результатів краєзнавчої експедиції; сформувати практичні навички збору, упорядкування й використання топонімів та мікротопонімів населеного пункту; посилити теоретичні і практичні знання студентів з шкільного музейництва та пам'ятко-охоронства як важливого засобу організації учнівської практично-перетворювальної діяльності; посприяти вихованню в майбутніх учителів історії і суспільствознавчих предметів, організаторів шкільного краєзнавства, розуміння ролі і місця краєзнавства в системі шкільної навчальної і виховної роботи, любові до рідного краю, поваги до праці краєзнавців-попередників, усвідомлення своєї патріотичної ролі в продовженні вивчення і популяризації минулого рідного краю; за результатами навчання студенти повинні навчитися моделювати заняття з історії рідного краю різних типів і видів на уроках історії і суспільствознавчих дисциплін та в гуртковій шкільній і позашкільній освіті, вільно добирати і оперувати методами і прийомами навчання предмету, оптимізуючи навчально-виховний процес; студенти, здобувши кваліфікацію вчителя історії і суспільствознавчих предметів, повинні навчитися застосовувати у практичній діяльності сучасні технології навчання у шкільній та позашкільній краєзнавчій роботі.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- основні етапи розвитку шкільного краєзнавства;
- організаційні форми й основні напрями шкільної краєзнавчої роботи;
- основні всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції, які є засобом організації шкільного краєзнавства;
- джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів;
- основні принципи і методику створення шкільного музею;
- законодавство України з питань шкільної музейної і пам'ятко-охоронної діяльності;
- основні напрями, форми і методи використання пам'яток історії і культури в навчально-виховній роботі з учнями;
- знати та володіти навичками забезпечення охорони життя та здоров'я під час навчально-виховного процесу.

вміти:

- характеризувати видатні історичні постаті різних епох, розуміти роль і місце людини в історичному процесі;

– аналізувати, генерувати, порівнювати історичну інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки з курсу основ шкільного краєзнавства;

– самостійно організовувати навчально-виховний процес із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, вибираючи продуктивні методи, прийоми, форми та засоби навчання;

– розуміти та інтерпретувати вивчений матеріал у письмовій і усній формі різного обсягу й складності, дотримуючись правил грамотності і вимог до написання наукових та навчальних текстів для освітнього процесу;

– здійснювати наукові й науково-педагогічні дослідження в сфері історичного краєзнавства, шкільного краєзнавства; застосовувати міждисциплінарний підхід;

– організовувати музейну, пам'ятко-охоронну, народознавчу, туристично-краєзнавчу роботу, спрямовану на збереження і використання історико-культурної спадщини з навчальною, науковою і просвітницькою метою;

– знати культурну спадщину українського народу в контексті світової культури, поважати різноманіття та мультикультурність світу; керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.

Результати навчання (компетентності)

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що потребують інтеграції знань і прийняття рішень у практиці викладання історії і суспільствознавчих предметів у навчальних закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти та у процесі навчання за спеціальністю, що передбачає застосування теорій та методів професійно спрямованих наук і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Складові професійної компетентності:

Комунікативна – здатність письмово й усно спілкуватися (комунікувати) українською – державною мовою; здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні і на практиці.

Компетентності в природничих науках і технологіях (С5) – це наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Фахові (предметні) компетентності:

Здатність усвідомлювати та інтерпретувати вивчене, аналізувати і систематизувати, порівнювати і формувати й науково аргументувати власну позицію, брати активну участь у дискусіях.

Здатність визначати мету та завдання шкільних курсів історії і суспільствознавчих предметів, аналізувати навчальну програму та навчально-методичну літературу, складати плани-конспекти уроків, визначати тип та форму уроку, враховувати пізнавальні можливості учнів та ін.

Здатність самостійно організовувати навчально-виховний процес, добирати ефективні методи, прийоми, форми і засоби навчання, спрямовані на розвиток вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Здатність користуватися вербальними і невербальними засобами передачі навчальної інформації, дотримуючись грамотності і вимог до написання наукових та навчальних текстів.

Здатність аналізувати, порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні і зовнішні мотиви діяльності історичних осіб, соціальних груп.

Здатність до оволодіння базовими знаннями української та світової культури в контексті готовності студентів до спілкування у мультикультурному середовищі на основі толерантності, діалогу і співробітництва.

Здатність проводити музейну, пам'ятко-охоронну, народознавчу, туристично-краєзнавчу роботу.

Здатність здійснювати дослідження із вітчизняної і всесвітньої історії, методики викладання історії і суспільствознавчих предметів, історичного краєзнавства.

Здатність забезпечувати охорону життя і здоров'я учнів в освітньо-виховному процесі.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка (шифр і назва)	2. Цикл професійної підготовки. 2.1 Вибіркові дисципліни 2.1.1 Дисципліни вільного вибору студента	
	Спеціальність <u>014.03 Середня освіта</u> <u>(Історія)</u> (шифр і назва)		
Індивідуальні науково-дослідні завдання: 1) індивідуальна робота № 1: укладання мікротопонімічної карти (гідроніми (лімноніми, потамоніми, гелоніми, фоніми, ойконіми (полісоніми, агороніми, годоніми, ергоніми), спелеоніми, ороніми, хороніми) рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки; 2) індивідуальна робота № 2: підготовка і оформлення студентом (-кою) реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка та розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста. Виявлення пам'яток народної культури села (району, міста).		Семестр	
		VIII-й	VIII-й
Контрольні роботи: 1) тематична тестова контрольна робота № 1 з основ шкільного краєзнавства та історії шкільного краєзнавчого руху в Україні);			

2) тематична тестова контрольна робота № 2 з вивчення всеукраїнських та регіональних рухів, краєзнавчих експедицій та методики підготовки краєзнавчих робіт); 3) тематична тестова контрольна робота № 3 з вивчення шкільної топонімічної, музейної та пам'ятко-охоронної роботи.																								
Загальна кількість годин – 90																								
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год. самостійної роботи студента – 6 год.	Освітній рівень: Бакалавр	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Лекції</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">12 год.</td> <td style="text-align: center;">6 год.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Практичні, семінарські</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">18 год.</td> <td style="text-align: center;">4 год.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Лабораторні</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">__ год.</td> <td style="text-align: center;">__ год.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Самостійна робота</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">60 год.</td> <td style="text-align: center;">80 год.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Індивідуальні завдання:</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">__ год.</td> </tr> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Вид контролю: <u>залік</u></td> </tr> </table>	Лекції		12 год.	6 год.	Практичні, семінарські		18 год.	4 год.	Лабораторні		__ год.	__ год.	Самостійна робота		60 год.	80 год.	Індивідуальні завдання:		__ год.		Вид контролю: <u>залік</u>	
Лекції																								
12 год.	6 год.																							
Практичні, семінарські																								
18 год.	4 год.																							
Лабораторні																								
__ год.	__ год.																							
Самостійна робота																								
60 год.	80 год.																							
Індивідуальні завдання:																								
__ год.																								
Вид контролю: <u>залік</u>																								

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33 % : 67 %

для заочної форми навчання – 11 % : 89 %

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
л		п	ла б	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства». Історія рідного краю – об'єкт краєзнавчої діяльності школярів.	8	1	2			5	7	1				6
Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність.	8	1	2			5	8					8
Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства.	9	2	2			5	9	1				8
Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	8	1	2			5	8		2			6
Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства.	9	1	3			5	10	2				8
Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів.	19	2	2		10	5	20		2		10	8
Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства.	10	2	3			5	10	2				8
Тема 8. Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність.	19	2	2		10	5	18				10	8
Разом:	90	12	18		20	40	90	6	4		20	60

Теми семінарських занять для студентів денної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства». Історія рідного краю – об'єкт краєзнавчої діяльності школярів.	2
2.	Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність.	2
3.	Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства.	2
4.	Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	2
5.	Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства.	3
6.	Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів.	2
7.	Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства.	3
8.	Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність.	2

Теми семінарських занять для студентів заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	2
2.	Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів.	2

Самостійна робота для студентів денної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства». Історія рідного краю – об'єкт краєзнавчої діяльності школярів.	5
2.	Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність.	5
3.	Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства.	5
4.	Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	5
5.	Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства.	5
6.	Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів.	5
7.	Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства.	5
8.	Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність.	5

**Самостійна робота для студентів
заочної форми навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства». Історія рідного краю – об'єкт краєзнавчої діяльності школярів.	6
2.	Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність.	8
3.	Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства.	8
4.	Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	6
5.	Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства.	8
6.	Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів.	8
7.	Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства.	8
8.	Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність.	8

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства». Історія рідного краю – об’єкт краєзнавчої діяльності школярів.

Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність.

Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства.

Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства.

Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об’єктів.

Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства.

Тема 8. Шкільна пам’ятко-охоронна діяльність.

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства».

Історія рідного краю – об’єкт краєзнавчої діяльності школярів

Зміст дефініції «Шкільне краєзнавство», визначення в науковій і краєзнавчій літературі. Мета і завдання читання курсу. Предмет шкільного краєзнавства. Основоположні принципи шкільного краєзнавства. Функції шкільного краєзнавства. Джерела краєзнавчих знань. Краєзнавчі об’єкти, на як спрямовується учнівська навчальна і дослідницька діяльність. Теоретичні засади шкільного краєзнавства. Ієрархія та взаємозв’язок понять, дефініцій, на які опирається шкільне краєзнавство: народознавство, край, регіон, територія. Тлумачення понять «народознавство», «край», «регіон», «район», «територія». Термінологічний інструментарій шкільного краєзнавства та його зв’язки з суміжними науковими дисциплінами. Понятійно-категоріальний апарат дисципліни. Термін «краєзнавство» в науковій та енциклопедичній літературі. Класифікація краєзнавства. Класифікація краєзнавства за змістом і формою. Науково-педагогічні основи шкільного та вузівського краєзнавства.

**Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні:
минуле і сучасність**

Підвалини формування шкільного краєзнавства у братських школах в Україні у XVI – XVII ст. Професійний ріст шкільного та вузівського краєзнавства у XIX ст. К.Д. Ушинський – фундатор шкільного краєзнавства. Курс «батьківщинознавство». Розвиток шкільного краєзнавства в умовах української національної революції 1917–1923 рр. Ставлення радянської влади до шкільного краєзнавства у 1920-х рр. Оцінка Українського комітету

краєзнавства щодо організації ведення шкільного краєзнавства. Центральна дитяча екскурсійно-туристська станція (ДЕТС) та Центральна дослідна дитяча екскурсійна станція (ЦДДЕС) – організаційно-методичні центри краєзнавчо-туристської роботи школярів в СРСР у 1930-х рр. Всесоюзні дитячі експедиції. Всесоюзні експедиції піонерів і школярів у 1950–1960-х рр. Всесоюзна експедиція «Моя Батьківщина – СРСР» 1970–1980-х рр. Історичне краєзнавство у середній та вищій школі 1960–1980-х рр. Вклад учителів шкіл та учнів в організацію збору матеріалів до багатотомного видання «Історія міст і сіл Української РСР». Шкільний краєзнавчий рух у незалежній Україні. Акції Всеукраїнської спілки краєзнавців з підготовки і видання Книг пам'яті, Книг скорботи, томів «Реабілітовані історією», «Зводу пам'яток історії і культури». Рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків». Шкільне музейне краєзнавство. Мала академія наук України. Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, його напрями роботи. Організаційні форми й основні напрями шкільної краєзнавчої роботи. Масові, групові та індивідуальні форми позакласної роботи шкільного краєзнавства. Специфіка роботи шкільного краєзнавчого гуртка, секції та товариства.

Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства

Рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків»: передумови появи, мета руху, його завдання і програма. Зміст та особливості напрямів діяльності руху учнівської молоді «Моя земля – земля моїх батьків»: «Мій край – моя історія жива»; «Рідна мова – пісня солов'їна»; «Ой роде наш красний...»; «Струни серця»; «Кришталеві джерела». Історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України»: передумови появи, апробація, завдання, методичне та організаційне забезпечення, програма, робота журі конкурсу експедиції. Організаційно-методична підтримка всеукраїнських рухів, експедицій, акцій в школі. Обов'язки вчителя, дирекції та штабу експедиції закладу загальної середньої освіти, відповідальних за організаційно-методичну підтримку цих заходів.

Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції

Експедиція – одна з найважливіших форм збору краєзнавчого матеріалу, пізнання рідного краю. Туристський похід, екскурсія, експедиція: зміст та особливості. Напрями підготовчого періоду краєзнавчої експедиції. Специфіка діяльності у підготовчий період експедиції учнівського краєзнавчо-етнографічного гуртка. Польові дослідження: опитування, експеримент,

спостереження. Документація ведення школярами збору польової інформації: «Зошит запису спогадів, розповідей», індивідуальний щоденник, «Польовий опис», «Польовий щоденник». Підготовка карти району експедиції: зміст та особливості. Інструктаж керівника експедиції при підготовці до подорожі учасників експедиції – «Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України». Матеріально-технічна підготовка учнівської туристської групи. Польова робота краєзнавчої експедиції. Внутрішній розпорядок експедиції. Обов'язки членів учнівської групи під час краєзнавчої експедиції. Методи збору інформації (аналіз карт і планів населених пунктів, спостереження, опитування, відбір предметів матеріальної культури, їх обробка і фіксація). Техніка безпеки та охорона здоров'я учасників експедиції. Види робіт камеральної обробки зібраних матеріалів – завершального етапу експедиції. Специфіка оформлення звіту про підсумки учнівської краєзнавчої експедиції. Тематичний вечір та краєзнавча конференція – фінальна стадія проведення учнівської краєзнавчої експедиції.

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства

Теоретико-методичні аспекти процесу наукового дослідження. Способи фіксації змісту джерел: анотування, реферування (методи екстрагування, перефразування, інтерпретації), тезування, складання плану, конспектування, цитування. Види учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства та їх методика оформлення: повідомлення, реферат, стаття, доповідь. Учнівська конкурсна науково-дослідна робота Малої академії наук України: написання та захист. Головні завдання та зміст роботи Малої академії наук України. Структура, етапи написання, вимоги до змісту її складових та підготовка до захисту учнівських конкурсних науково-дослідних робіт МАН України. Конкурс-захист учнівських конкурсних науково-дослідних робіт МАН України: специфіка проведення, робота журі, нарахування балів, визначення переможців та призерів на II і III етапі конкурсу-захисту. Учнівські конкурсні пошуково-дослідні роботи у системі роботи закладів позашкільної освіти (Центр туризму і краєзнавства учнівської молоді): специфіка та особливості.

Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів

Топоніміка як наука про назви географічних об'єктів. Топонімні дослідження в Україні у XIX – на початку XXI ст. Топоніміка і топонімія: спільне і відмінне. Термінологічний інструментарій топоніміки. Принципи і методи топоніміки. Класифікація мікротопонімів рідного краю. Топонімія рідного краю крізь призму століть вітчизняної історії: легенди, перекази,

бувальщини, засновані на вивченні топонімів і мікротопонімів краю. Основні джерела з вивчення топонімів рідного краю у школі: інвентарні описи маєтків власників населених пунктів краю XVII – XVIII ст.; опис населених пунктів та переписи населення XIX – XX ст.; церковнослов'янські метрики XIX – першої половини XX ст.; топонімічні дослідження, словники, довідники. Особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів. Методи топонімічних досліджень і напрями збору топонімічного матеріалу на уроках з історії та позашкільній діяльності. Специфіка опитування учнями місцевих жителів щодо вивчення походження назв топонімів і мікротопонімів рідного краю. Використання топонімів на уроках і в позаурочній роботі. Діяльність топонімічного гуртка в закладах загальної середньої та позашкільної освіти. Укладання мікротопонімічної карти населеного пункту та пояснювальної записки до неї: специфіка та особливості. Вимоги до підготовки топонімічного словника. Топонімічні і мікротопонімічні словники – основа конкурсних робіт історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України» та «Мікротопоніми України».

Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства

Історія розвитку музеїв на теренах України. Класифікація музеїв за типами й профілями. Основні принципи і методика створення шкільного музею. Визначення профілю та розробка структури і складання тематико-експозиційного плану шкільного музею, залучення до цієї роботи школярів гуртка «Юний музеєзнавець». Склад фондів шкільного музею. Музейна цінність предмета. Типовий та унікальний музейний предмет. Науково-допоміжні матеріали. Правила поповнення фондів шкільного музею. Музейна бібліотека. Систематизація та інтерпретація музейних предметів. Облік музейних фондів та наукова документація. Юридична охорона музейних фондів школи. Наукова інвентаризація та каталогізація музейних предметів шкільного музею. Організація ведення шкільної музейної експозиції, її етапи та підетапи (наукове проектування, наукова концепція експозиції, розширена тематико-експозиційна структура, відбір експозиційного матеріалу, тематико-експозиційний план, художнє проектування експозиції, підбір експозиційного обладнання). Організація виставок шкільного музею: специфіка та особливості. Музей – важливий центр шкільного краєзнавства. Функції шкільного музею. Завдання шкільного музею. Обов'язки відповідальних осіб та структур в організації роботи шкільного музею (директор, педагоги школи, рада музею, піклувальна рада). Планування роботи шкільного музею. Екскурсія – форма культурно-освітньої діяльності шкільного музею. Функції і класифікація шкільної екскурсії. Формування шкільної екскурсійної тематики. Залучення учнів до проведення екскурсій в шкільному музеї. Урок-екскурсія в музеї:

специфіка підготовки та особливості проведення. Позакласна робота в шкільному музеї (історико-краєзнавча конференція, тематичний вечір, музейне свято, лекторій). Робота гуртка («Музейник», «Юний музеєзнавець», «Краєзнавець», «Етнограф», «Юний екскурсовод») у шкільному музеї. Шкільний музей – штаб з організації участі школярів у всеукраїнських історико-географічних, історико-краєзнавчих експедицій та роботи літніх науково-пошукових експедицій. Патріотично-виховна і суспільно-корисна праця учнівського краєзнавчого активу шкільного музею (зустрічі з учасниками бойових дій, ветеранами війни; зустрічі і наради з нагоди відкриття новозбудованої школи, дитячого садка, завершення газифікації населеного пункту й запалення факела, проведення традиційного свята чи обряду, цікавої зустрічі, шкільного випуску тощо).

Тема 8. Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність

З історії пам'ятко-охоронного руху в Україні. Участь Українського товариства охорони пам'яток та культури у дослідженнях пам'яток історії, архітектури і культури. Законодавство України з питань охорони культурної спадщини. Термінологічний інструментарій зі шкільної пам'ятко-охоронної роботи. Класифікація об'єктів культурної спадщини за типами і видами. Основні напрями, форми і методи використання пам'яток історії і культури в навчально-виховній роботі з учнями. Напрями роботи шкільного гуртка «Юний пам'ятко-охоронець». Пам'ятко-охоронна робота через учнівські історико-краєзнавчі, історико-географічні експедиції «Сто чудес України», «Краса і біль України». Шкільні екскурсії та походи до пам'ятників історії і культури. Пам'ятко-знавча і пам'ятко-охоронна робота вчителя та учнів біля пам'ятників (зустрічі з учасниками бойових дій, свідками голодомору, репресивно-каральних дій радянської влади; уроки громадянської зрілості; мітинги з приводу державних свят, покладання квітів). Пропаганда учнями пам'ятників серед населення. Залучення школярів до збору матеріалів для підготовки багатотомного видання «Зводу пам'яток історії та культури України». Опис школярами пам'яток історії і культури рідного краю.

АНОТАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

Теми лекційних занять

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства». Історія рідного краю – об’єкт краєзнавчої діяльності школярів (1 год.).

Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність (1 год.).

Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства (2 год.).

Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції (1 год.).

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства (1 год.).

Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об’єктів (2 год.).

Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства (2 год.).

Тема 8. Шкільна пам’ятко-охоронна діяльність (2 год.).

Анотації лекційних занять

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства».

Історія рідного краю – об’єкт краєзнавчої діяльності школярів (1 год.)

Мета і завдання читання курсу. Предмет шкільного краєзнавства. Основоположні принципи шкільного краєзнавства. Функції шкільного краєзнавства. Джерела краєзнавчих знань. Краєзнавчі об’єкти, на як спрямовується учнівська навчальна і дослідницька діяльність. Теоретичні засади шкільного краєзнавства. Термінологічний інструментарій шкільного краєзнавства та його зв’язки з суміжними науковими дисциплінами. Понятійно-категоріальний апарат дисципліни. Науково-педагогічні основи шкільного та вузівського краєзнавства.

**Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні:
минуле і сучасність (1 год.)**

Професійний ріст шкільного та вузівського краєзнавства у ХІХ ст.. Курс «батьківщинознавство». Розвиток шкільного краєзнавства в умовах української національної революції 1917–1923 рр. Оцінка Українського комітету краєзнавства щодо організації ведення шкільного краєзнавства. Центральна дитяча екскурсійно-туристська станція (ДЕТС) та Центральна дослідна дитяча екскурсійна станція (ЦДДЕС) – організаційно-методичні центри краєзнавчо-туристської роботи школярів в СРСР у 1930-х рр. Всесоюзні експедиції піонерів і школярів у 1950–1960-х рр. Всесоюзна експедиція «Моя Батьківщина – СРСР» 1970–1980-х рр. Історичне краєзнавство у середній та вищій школі

1960–1980-х рр. Шкільний краєзнавчий рух у незалежній Україні. Рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків». Шкільне музейне краєзнавство. Мала академія наук України. Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, його напрями роботи. Організаційні форми й основні напрями шкільної краєзнавчої роботи. Специфіка роботи шкільного краєзнавчого гуртка, секції та товариства.

Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства (2 год.)

Рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків»: передумови появи, мета руху, його завдання і програма. Зміст та особливості напрямів діяльності руху учнівської молоді «Моя земля – земля моїх батьків»: «Мій край – моя історія жива»; «Рідна мова – пісня солов'їна»; «Ой роде наш красний...»; «Струни серця»; «Кришталеві джерела». Історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України»: передумови появи, апробація, завдання, методичне та організаційне забезпечення, програма, робота журі конкурсу експедиції. Організаційно-методична підтримка всеукраїнських рухів, експедицій, акцій в школі. Обов'язки вчителя, дирекції та штабу експедиції закладу загальної середньої освіти, відповідальних за організаційно-методичну підтримку цих заходів.

Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції (1 год.)

Експедиція – одна з найважливіших форм збору краєзнавчого матеріалу, пізнання рідного краю. Туристський похід, екскурсія, експедиція: зміст та особливості. Специфіка діяльності у підготовчий період експедиції учнівського краєзнавчо-етнографічного гуртка. Інструктаж керівника експедиції при підготовці до подорожі учасників експедиції – «Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України». Матеріально-технічна підготовка учнівської туристської групи. Польова робота краєзнавчої експедиції. Внутрішній розпорядок експедиції. Обов'язки членів учнівської групи під час краєзнавчої експедиції. Техніка безпеки та охорона здоров'я учасників експедиції. Види робіт камеральної обробки зібраних матеріалів – завершального етапу експедиції. Специфіка оформлення звіту про підсумки учнівської краєзнавчої експедиції.

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства (1 год.)

Теоретико-методичні аспекти процесу наукового дослідження. Види учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства та їх методика оформлення: повідомлення, реферат, стаття, доповідь. Учнівська конкурсна науково-дослідна робота Малої академії наук України: написання та захист. Структура, етапи написання, вимоги до змісту її складових та підготовка до захисту учнівських конкурсних науково-дослідних робіт МАН України. Учнівські конкурсні пошуково-дослідні роботи у системі роботи закладів позашкільної освіти (Центр туризму і краєзнавства учнівської молоді): специфіка та особливості.

Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів (2 год.)

Топоніміка як наука про назви географічних об'єктів. Топонімні дослідження в Україні у XIX – на початку XXI ст. Топоніміка і топонімія: спільне і відмінне. Термінологічний інструментарій топоніміки. Принципи і методи топоніміки. Класифікація мікротопонімів рідного краю. Топонімія рідного краю крізь призму століть вітчизняної історії: легенди, перекази, бувальщини, засновані на вивченні топонімів і мікротопонімів краю. Основні джерела з вивчення топонімів рідного краю у школі: інвентарні описи маєтків власників населених пунктів краю XVII – XVIII ст.; опис населених пунктів та переписи населення XIX – XX ст.; церковнослов'янські метрики XIX – першої половини XX ст.; топонімні дослідження, словники, довідники. Особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів. Методи топонімичних досліджень і напрями збору топонімичного матеріалу на уроках з історії та позашкільній діяльності. Специфіка опитування учнями місцевих жителів щодо вивчення походження назв топонімів і мікротопонімів рідного краю. Використання топонімів на уроках і в позаурочній роботі. Діяльність топонімичного гуртка в закладах загальної середньої та позашкільної освіти. Укладання мікротопонімичної карти населеного пункту та пояснювальної записки до неї: специфіка та особливості. Вимоги до підготовки топонімичного словника. Топонімні і мікротопонімні словники – основа конкурсних робіт історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України» та «Мікротопоніми України».

Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства (2 год.)

Класифікація музеїв за типами й профілями. Основні принципи і методика створення шкільного музею. Визначення профілю та розробка структури і складання тематико-експозиційного плану шкільного музею, залучення до цієї роботи школярів гуртка «Юний музеєзнавець». Склад фондів шкільного музею. Правила поповнення фондів шкільного музею. Музейна бібліотека.

Систематизація та інтерпретація музейних предметів. Облік музейних фондів та наукова документація. Наукова інвентаризація та каталогізація музейних предметів шкільного музею. Організація ведення шкільної музейної експозиції, її етапи та підетапи. Організація виставок шкільного музею: специфіка та особливості. Музей – важливий центр шкільного краєзнавства. Функції шкільного музею. Завдання шкільного музею. Планування роботи шкільного музею. Екскурсія – форма культурно-освітньої діяльності шкільного музею. Функції і класифікація шкільної екскурсії. Формування шкільної екскурсійної тематики. Залучення учнів до проведення екскурсій в шкільному музеї. Урок-екскурсія в музеї: специфіка підготовки та особливості проведення. Позакласна робота в шкільному музеї (історико-краєзнавча конференція, тематичний вечір, музейне свято, лекторій). Шкільний музей – штаб з організації участі школярів у всеукраїнських історико-географічних, історико-краєзнавчих експедицій та роботи літніх науково-пошукових експедицій. Патріотично-виховна і суспільно-корисна праця учнівського краєзнавчого активу шкільного музею.

Тема 8. Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність (2 год.)

З історії пам'ятко-охоронного руху в Україні. Участь Українського товариства охорони пам'яток та культури у дослідженнях пам'яток історії, архітектури і культури. Законодавство України з питань охорони культурної спадщини. Термінологічний інструментарій зі шкільної пам'ятко-охоронної роботи. Класифікація об'єктів культурної спадщини за типами і видами. Основні напрями, форми і методи використання пам'яток історії і культури в навчально-виховній роботі з учнями. Напрями роботи шкільного гуртка «Юний пам'ятко-охоронець». Пам'ятко-охоронна робота через учнівські історико-краєзнавчі, історико-географічні експедиції «Сто чудес України», «Краса і біль України». Шкільні екскурсії та походи до пам'ятників історії і культури. Пам'ятко-знавча і пам'ятко-охоронна робота вчителя та учнів біля пам'ятників (зустрічі з учасниками бойових дій, свідками голодомору, репресивно-каральних дій радянської влади; уроки громадянської зрілості; мітинги з приводу державних свят, покладання квітів). Пропаганда учнями пам'ятників серед населення. Залучення школярів до збору матеріалів для підготовки багатотомного видання «Зводу пам'яток історії та культури України». Опис школярами пам'яток історії і культури рідного краю.

ТЕМИ І ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Теми семінарських занять

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства»
Історія рідного краю – об’єкт краєзнавчої діяльності школярів (2 год.).

Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність (2 год.).

Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства (2 год.).

Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції (2 год.).

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства (3 год.).

Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об’єктів (2 год.).

Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства (3 год.).

Тема 8. Шкільна пам’ятко-охоронна діяльність (2 год.).

Плани семінарських занять

Семінарське заняття № 1

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства».
Історія рідного краю – об’єкт краєзнавчої діяльності школярів (2 год.)

1. Предмет, мета і завдання курсу.
2. Основоположні принципи шкільного краєзнавства.
3. Джерела краєзнавчих знань у школі.
4. Теоретичні засади шкільного краєзнавства.
5. Історія рідного краю – об’єкт краєзнавчої діяльності школярів.

Література

1. Баженов Л. В. Проблема упорядкування краєзнавчих навчальних дисциплін // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 28–31.
2. Верменич Я. В. Суб’єктивні межі та об’єктивні можливості історичного краєзнавства: деякі міркування щодо осмислення шляхів місцевої історії // Український історичний журнал. – 2008. – Вип. 2. – С. 129–144.
3. Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. / Науковий редактор О.П. Ресент, відповідальний редактор О.А. Удод. – К., 2018. – 112 с.

4. Гаврилів Б., Любінець І. Історичне краєзнавство. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 406 с.
5. Голубко В. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 180 с.
6. Гончаров О. Про місце краєзнавства в системі новітніх наукових напрямів і дисциплін // Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. – К. : Український пропілей, 2017. – С. 15–22.
7. Грабовецький В.В. Як підготувати заняття з історичного краєзнавства: Методичні поради студентам-заочникам. – Івано-Франківськ, 1980. – С. 3–7.
8. Демідієнко О.Я. Основи краєзнавства. – К., 2001. – 92 с.
9. Дмитрук В. Програма розвитку краєзнавства: регіональний рівень реалізації // Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. – К. : Український пропілей, 2017. – С. 31–40.
10. Жупанський Я. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. – 1994. – № 1–2. – С. 3–6.
11. Історичне краєзнавство в Українській РСР / Під ред. акад. П. Тронька [Колектив авторів: Тронько П.Т., Горбик В.О., Лугова О.І. та ін.]. – К., 1989. – С. 172–202.
12. Иванов П. Педагогические основы школьного краеведения. – Петрозаводск, 1996.
13. Косило М. Передумови зародження позашкільної краєзнавчої роботи // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 37–40.
14. Костиця М.Ю. Географічне краєзнавство в системі загального краєзнавства // Краєзнавство. 2001. – № 1–4.
15. Костиця М.Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота. – К.: Вища школа, 1995.
16. Кремень В. Вітчизняне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 10–16.
17. Мазак С., Яцуляк Н. Історичне краєзнавство на уроках суспільних дисциплін та в позаурочний час // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 38–44.
18. Маланюк Т. Туристсько-краєзнавча робота в школах області // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 62–78.
19. Маньковська Р. Краєзнавство і освіта: витоки і перспективи співбуття // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 16–23.
20. Національна спілка краєзнавців України в інформаційному просторі. До 90-річчя журналу «Краєзнавство» / [відп. ред. О.П. Реєнт; упоряд.: Є.В. Букет, В.І. Дмитрук, Р.В. Маньковська, В.І. Милько]. – К. : НСКУ, 2017. – 183 с.
21. Перспективи розвитку краєзнавчого руху: пропозиції до проекту Державної програми розвитку краєзнавства на період до 2025 р. // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2013. – С. 4–9.

22. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К. : Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 6–40.
23. Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 29–37.
24. Прус І. Краєзнавча робота в школі. – К.: Радянська школа, 1984. – 112 с.
25. Реєнт О. П. Освітнянське краєзнавство як загальнодержавна справа // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 11–16.
26. Реєнт О. Науково-методологічні аспекти сучасного краєзнавства // Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. – К. : Український пропілей, 2017. – С. 10–15.
27. Реєнт О. Науково-методологічні засади сучасного краєзнавства // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2017. – № 1–2. – С. 21–25.
28. Реєнт О. Поступ українського краєзнавства // Краєзнавство: науковий журнал. – 2015. – № 1–2. – С. 8–27.
29. Томенко М. В. Знати і шанувати свою Малу Батьківщину // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 24–28.
30. Треф'як Я. Теоретичні основи краєзнавства // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 5–13.
31. Треф'як Я. Позакласна краєзнавча робота як один із засобів національного виховання дітей та учнівської молоді // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 13–21.
32. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі. – Івано-Франківськ, 2002. – 110 с.
33. Удод О. А. Краєзнавча освіта у закладах вищої освіти України: стан, проблеми, перспективи // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 16–24.
34. Уривалкін О. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. – К., 2006. – 296 с.
35. VI з'їзд Національної спілки краєзнавців України (23 січня 2017 року). Матеріали та документи / [за заг. ред. О.П. Реєнта; упоряд.: В.І. Дмитрук, Р.В. Маньковська, В.І. Милько]. – К., 2018. – 269 с.

Семінарське заняття № 2

Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні та на Прикарпатті: минуле і сучасність (2 год.)

1. Етапи розвитку шкільного краєзнавства.
2. Особливості краєзнавчої роботи на Прикарпатті в умовах панування Австро-Угорщини, Польщі.
3. Шкільний краєзнавчий рух у незалежній Україні.
4. Специфіка розвитку шкільного краєзнавства на Івано-Франківщині на сучасному етапі.
5. Організаційні форми й основні напрями шкільної краєзнавчої роботи.

Література

1. Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. / Науковий редактор О.П. Реєнт, відповідальний редактор О.А. Удод. – К., 2018. – 112 с.
2. Гаврилів Б. Галицьке краєзнавство. Ч. 1.: Історичні дослідження на Прикарпатті в ХІХ – поч. ХХ ст. – Коломия : Вік, 1997. – 166 с.
3. Гаврилів Б. Розвиток історичного краєзнавства на Прикарпатті // Академік Петро Тронько на Прикарпатті / автори-упоряд.: М. Косило, Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 68–76.
4. Гаврилів Б., Любінець І. Історичне краєзнавство. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 406 с.
5. Голубко В. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 180 с.
6. Гончаров О. Про місце краєзнавства в системі новітніх наукових напрямів і дисциплін // Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. – К. : Український пропілей, 2017. – С. 15–22.
7. Дем'янчук Г.С., Дем'янчук Б.Г., Дем'янчук А.Г. Українське краєзнавство: сторінки історії. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2006. – 296 с.
8. Дмитрук В. Програма розвитку краєзнавства: регіональний рівень реалізації // Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. – К. : Український пропілей, 2017. – С. 31–40.
9. Історичне краєзнавство в Українській РСР / Під ред. акад. П.Тронька [Колектив авторів: Тронько П.Т., Гербик В.О., Лугова О.І. та ін.]. – К., 1989. – 240 с.
10. Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи. Науковий збірник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003.
11. Костюкова О. Основні напрями становлення і розвитку краєзнавчо-екскурсійної справи в 20-х роках ХХ ст. // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – № 1–4. – С. 15–21.
12. Куделко С. Деякі питання сучасного історичного краєзнавства // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – № 1–4. – С. 219–220.
13. Лихачов Д. Краєзнавство як наука і як діяльність // Пам'ятники України. – 1988. – № 1. – С. 50–51.

14. Луцький Я. Український краєзнавчо-туристичний рух у Галичині (1830–1939 рр.). – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 120 с.
15. Луцький Я. Іван Франко – краєзнавець і мандрівник. // Вісник Прикарпатського університету. – Історія. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 218–225.
16. Мазак С., Яцуляк Н. Історичне краєзнавство на уроках суспільних дисциплін та в позаурочний час // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 38–44.
17. Маланюк Т. Туристсько-краєзнавча робота в школах області // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 62–78.
18. Маньковська Р. Краєзнавство і освіта: витоки і перспективи співбуття // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – № 3. – С. 16–23.
19. Освітнянське краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи (присвячена 200-річчю від дня народження українських просвітителів І. Вагилевича та М. Шашкевича). Збірник матеріалів. – Івано-Франківськ : «Лілея – НВ», 2011. – 352 с.
20. Прокопчук В.С. Історичне краєзнавство Правобережної України 30-х років ХХ – початку ХХІ століття: від репресій, занепаду – до відродження, розквіту. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – 600 с.
21. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К. : Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 40–56.
22. Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 29–37.
23. Реєнт О. П. Освітнянське краєзнавство як загальнодержавна справа // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 11–16.
24. Реєнт О. Науково-методологічні аспекти сучасного краєзнавства // Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. – К. : Український пропілей, 2017. – С. 10–15.
25. Реєнт О. Науково-методологічні засади сучасного краєзнавства // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2017. – № 1–2. – С. 21–25.
26. Реєнт О. Поступ українського краєзнавства // Краєзнавство: науковий журнал. – 2015. – № 1–2. – С. 8–27.
27. Репресоване краєзнавство (20–30-і роки). – К., 1991.
28. Томенко М. В. Знати і шанувати свою Малу Батьківщину // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 24–28.
29. Треф'як Я. Позакласна краєзнавча робота як один із засобів національного виховання дітей та учнівської молоді // Шкільне краєзнавство Івано-

- Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 13–21.
30. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі. – Івано-Франківськ, 2002. – 110 с.
31. Тронько П.Т. Історичне краєзнавство. Крок у нове тисячоліття: досвід, проблеми, перспективи. – К., 2000.
32. Тронько П. Краєзнавство на межі тисячоліть // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2000. – № 1–2. – С. 8–19.
33. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні історичної пам'яті народу. – К., 1999.
34. Тронько П., Прокопчук В. Український комітет краєзнавства: історія становлення й наслідки діяльності // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2010. – № 1–2. – С. 76–95.
35. Франко І. Галицьке краєзнавство // Зібрання творів у 50-ти тт. Т. 46. Кн. 2. – К., 1986. – С. 116–150.
36. Уривалкін О. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник – К., 2006. – 296 с.

Семінарське заняття № 3

Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства (2 год.)

1. Рух учнівської молоді України за збереження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків».
2. Історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України».
3. Організаційно-методична підтримка всеукраїнських рухів, експедицій, акцій в школі.
4. Діяльність учителя історії з організації участі школярів у всеукраїнських історико-краєзнавчих експедиціях.

Література

1. Боярська Т. Проблеми туристської роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. – Полтава, 2012. – С. 64–66.
2. Бугрій В. Теоретичні засади туристсько-краєзнавчої роботи в сучасній загальноосвітній школі України // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 16. – С. 169–174.
3. Буланов Ю. І. Виховання патріотизму засобами краєзнавства // Збірник наукових праць Харківського національного університету ім. Г. Сковороди. Серія «Історія та географія». – Харків, 2012. – Вип. 45. – С. 133–136.
4. Гуменюк Г. М. Формування національної самосвідомості учнів середнього шкільного віку засобами туристсько-краєзнавчої роботи. – Івано-Франківськ, 2000. – 158 с.
5. Дитячо-юнацький туризм і краєзнавство в Україні та формування гармонійно розвиненої творчої особистості. Збірник матеріалів Всеукраїнської

- науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 26–28 травня 2009 р.) / за ред. Завгородньої Т. К. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. – 228 с.
6. Збірник положень про Всеукраїнські та обласні конкурси, огляди, експедиції, акції / Управління освіти Хмельницької ОДА, обласний ін-т післядипл. пед. освіти. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 92 с.
7. Звіт про діяльність облдержцентру туризму і краєзнавства учнівської молоді у 2017 р. / відп. за вип. Косило М. Ю. – Івано-Франківськ, 2018. – 160 с.
8. Зміни до критеріїв оцінювання «Моя батьківщина – Україна». – 2017. – 2 арк. – Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua/upload>
9. Кан Ю. Б. Психологічні можливості туристско-краєзнавчої діяльності в системі соціально-психологічної корекції міжособистісних відносин учнів // Педагогічні науки. – Херсон, 2009. – Вип. 54. – С. 158–164.
10. Косило М. Позашкільна туристсько-краєзнавча робота на Прикарпатті // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 25. – С. 326–329.
11. Костриця М. Ю., Обозний В. В. Шкільна краєзнавчо-методична робота. – К.: Вища школа, 1995. – С. 12–21.
12. Курілова В. Туристично-краєзнавча робота в школі як засіб морального та фізичного розвитку підростаючого покоління // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені Г. Сковороди. – Миколаїв, 2015. – № 3. – С. 147–151.
13. Маланюк Т. З. Патріотичне виховання учнів основної школи засобами туристсько-краєзнавчої роботи: монографія. – Івано-Франківськ, 2017. – 304 с.
14. Маланюк Т. Підготовка педагогів до використання туристсько-краєзнавчої роботи у патріотичному вихованні учнів основної школи // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 18. – С. 157–163.
15. Маланюк Т. З. Туризм і краєзнавство в школі: навчально-методичний посібник. – Івано-Франківськ, 2009. – 104 с.
16. Мандрівник (інформаційно-методичний бюлетень) / відп. за вип. Косило М. Ю. – Івано-Франківськ, 2004. – Вип. 8. – 88 с.
17. Мицкан В., Ленюк Ю. Психолого-педагогічні аспекти туристсько-краєзнавчої роботи // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2012 – Вип. 15. – С. 120–126.
18. Моя земля – земля моїх батьків: положення про рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу // Освіта. – 1991. – 29 січня.
19. Наказ про затвердження критеріїв оцінки краєзнавчо-дослідницьких робіт Всеукраїнської краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна». – 2013. – 1 арк. – Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files>
20. Наказ про затвердження положення про Всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби». – 2018. – 1 арк. – Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files>

- 21.Оришко С. Виховні можливості туристсько-краєзнавчої діяльності // Вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота. – Ужгород, 2011. – Вип. 20. – С. 96–99.
- 22.Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої роботи загальноосвітніх навчальних закладів. – Івано-Франківськ, 2014. – 347 с.
- 23.Оришко С. Туристсько-краєзнавча діяльність у житті сучасного школяра // Вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота. – Ужгород, 2011. – Вип. 23. – С. 107–111.
- 24.Панчук А. Сутнісна характеристика понять туристсько-краєзнавчої діяльності як фактору виховання особистості // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 17. – С. 149–154.
- 25.Петько Л. Духовність. Культура. Туристсько-краєзнавча діяльність підлітків // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – Вип. 19. – С. 157–164.
- 26.Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення / упор. Н. Савченко, М. Косило, О. Наровлянський. – Івано-Франківськ, 2010. – 408 с.
- 27.Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К. : Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 56–76.
- 28.Положення про Всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби». – 7 арк. – 2018. – Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files>
- 29.Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів. Збірник програм / заг. ред. М.Ю. Косило, В.Є. Кімакович. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2018. – 540 с.
- 30.Рекомендації щодо проведення обласної історико-краєзнавчої, дослідницько-пошукової, національно-патріотичної акції, присвяченої героям-захисникам незалежної та суверенної України «Герої не вмирають». – 4 арк. – Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua>
- 31.Рекомендації щодо реалізації завдань Всеукраїнської краєзнавчої акції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби» у 2018 – 2021 рр. – 3 арк. – Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua/upload/files>
- 32.Світловський В., Герасименко М. Необхідність проведення туристично-краєзнавчої роботи у школі // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXI КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ). – Полтава, 2014. – С. 217–218.
- 33.Серебрій В. Шкільний туризм: організаційно-педагогічні особливості розвитку // Краєзнавство. Географія. Туризм. – К., 2013. – С. 2–4.
- 34.Соловей М. Структура і зміст екскурсійно-туристичної роботи у сучасному навчальному закладі // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2008. – Вип. 393. – С. 153–160.
- 35.Тронько П. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу // Краєзнавство. – К., 2011. – Вип. 3. – С. 5–10.

36. Умови проведення Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України» // Туризм і краєзнавство: інформ.-метод. вісник УДЦТКУМ. – К., 2006. – № 21. – С. 49–54.

37. Умови проведення обласної історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України». – 4 арк. – Режим доступу: <http://tourismcenter.if.ua>

Семінарське заняття № 4

Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції (2 год.)

1. Учнівський туристський похід, екскурсія, експедиція: особливості проведення цих шкільних заходів.
2. Основні методи експедиційного дослідження.
3. Підготовчий період шкільної краєзнавчої експедиції.
4. Польова робота шкільної краєзнавчої експедиції.
5. Камеральна обробка зібраних матеріалів – завершальний етап експедиції.
6. Діяльність керівника учнівської краєзнавчої експедиції по забезпеченню охорони життя і здоров'я її учасників.

Література

1. Боярська Т. Проблеми туристської роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. – Полтава, 2012. – С. 64–66.
2. Бугрій В. Теоретичні засади туристсько-краєзнавчої роботи в сучасній загальноосвітній школі України // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 16. – С. 169–174.
3. Гуменюк Г. М. Формування національної самосвідомості учнів середнього шкільного віку засобами туристсько-краєзнавчої роботи. – Івано-Франківськ, 2000. – 158 с.
4. Дитячо-юнацький туризм і краєзнавство в Україні та формування гармонійно розвиненої творчої особистості. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 26–28 травня 2009 р.) / за ред. Завгородньої Т. К. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2009. – 228 с.
5. Дотримання вимог техніки безпеки під час проведення туристичних походів (методичні рекомендації) / упор. Припутень Л. І., Лопушанський М. І. – Тернопіль, 2002. – 64 с.
6. Звіт про діяльність облдержцентру туризму і краєзнавства учнівської молоді у 2017 р. / відп. за вип. Косило М. Ю. – Івано-Франківськ, 2018. – 160 с.
7. Кан Ю. Б. Психологічні можливості туристсько-краєзнавчої діяльності в системі соціально-психологічної корекції міжособистісних відносин учнів // Педагогічні науки. – Херсон, 2009. – Вип. 54. – С. 158–164.
8. Косило М. Позашкільна туристсько-краєзнавча робота на Прикарпатті // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 25. – С. 326–329.
9. Костриця М. Ю., Обозний В. В. Шкільна краєзнавчо-методична робота. – К.: Вища школа, 1995. – С. 12–21.

10. Курілова В. Туристично-краєзнавча робота в школі як засіб морального та фізичного розвитку підростаючого покоління // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені Г. Сковороди. – Миколаїв, 2015. – № 3. – С. 147–151.
11. Маланюк Т. З. Патріотичне виховання учнів основної школи засобами туристсько-краєзнавчої роботи: монографія. – Івано-Франківськ, 2017. – 304 с.
12. Маланюк Т. Підготовка педагогів до використання туристсько-краєзнавчої роботи у патріотичному вихованні учнів основної школи // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 18. – С. 157–163.
13. Маланюк Т. З. Краєзнавство і туризм: навч. посібник. – Івано-Франківськ, 2010. – 200 с.
14. Маланюк Т. З. Туризм і краєзнавство в школі: навчально-методичний посібник. – Івано-Франківськ, 2009. – 104 с.
15. Мандрівник (інформаційно-методичний бюлетень) / відп. за вип. Косило М. Ю. – Івано-Франківськ, 2004. – Вип. 8. – 88 с.
16. Мицкан В., Ленюк Ю. Психолого-педагогічні аспекти туристсько-краєзнавчої роботи // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2012 – Вип. 15. – С. 120–126.
17. Оришко С. Виховні можливості туристсько-краєзнавчої діяльності // Вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота. – Ужгород, 2011. – Вип. 20. – С. 96–99.
18. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої роботи загальноосвітніх навчальних закладів. – Івано-Франківськ, 2014. – 347 с.
19. Оришко С. Туристсько-краєзнавча діяльність у житті сучасного школяра // Вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота. – Ужгород, 2011. – Вип. 23. – С. 107–111.
20. Панчук А. Сутнісна характеристика понять туристсько-краєзнавчої діяльності як фактору виховання особистості // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 17. – С. 149–154.
21. Петько Л. Духовність. Культура. Туристсько-краєзнавча діяльність підлітків // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – Вип. 19. – С. 157–164.
22. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення / упор. Н. Савченко, М. Косило, О. Наровлянський. – Івано-Франківськ, 2010. – 408 с.
23. Програми з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого та військово-патріотичного напрямів. Збірник програм / заг. ред. М.Ю. Косило, В.Є. Кімакович. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2018. – 540 с.
24. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К. : Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 76–89.
25. Прус І.Т. Краєзнавча робота в школі. – К., 1984. – С. 102–109.

26. Світловський В., Герасименко М. Необхідність проведення туристично-краєзнавчої роботи у школі // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXI КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ). – Полтава, 2014. – С. 217–218.
27. Серебрій В. Шкільний туризм: організаційно-педагогічні особливості розвитку // Краєзнавство. Географія. Туризм. – К., 2013. – С. 2–4.
28. Соловей Л. Туристично-краєзнавча робота в загальноосвітніх і позашкільних навчально-виховних закладах України (60–80-і рр. ХХ ст.) // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 86–92.
29. Соловей М. Структура і зміст екскурсійно-туристичної роботи у сучасному навчальному закладі // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2008. – Вип. 393. – С. 153–160.

Семінарське заняття № 5

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства (3 год.)

1. Види учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства
2. Учнівська конкурсна науково-дослідна робота: написання і захист.
3. Івано-Франківське обласне відділення Малої академії наук України: етапи становлення і розвитку.
4. Методика написання учнівських конкурсних науково-дослідних робіт МАН України.

Література

1. Волинець І. Якою має бути МАНівська робота // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2006. – № 10. – С. 10–12.
2. Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України // Історія України – 2009. – № 22–24. – С. 54–63.
3. Дем'яненко В. Б., Серьожніков О. М. Сучасний стан проблеми активізації дослідницької діяльності учнів Малої академії наук України // Наукові записки Малої академії наук України [Текст]: зб. наук. праць. – К., 2016. – Вип. 8. – С. 80–90.
4. Дерев'янка Н. Формування громадянської культури слухачів гуртків Івано-Франківського обласного відділення МАН у закладах нового типу // Ідея опіки дітей і молоді в історико-педагогічній науці [Текст]: збірник наукових праць. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 283–286.
5. Дмитренко С. І., Павличко О. О. Основні вимоги до підготовки на написання науково-дослідницьких учнівських робіт МАН (Мала академія наук) // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2011. – № 4. – С. 98–102.
6. Довгий С. Система МАН – наше унікальне досягнення, яке не можна втратити // Світогляд. – 2012. – № 6. – С. 56–61.
7. Дослідницька робота МАН // Рідна школа. – 2008. – № 7–8. – С. 43–57.

8. Дяків В. Г. Формування творчо-пізнавальної активності школярів шляхом залучення їх до роботи МАН // Обдарована дитина. – 2013. – № 1. – С. 15–17.
9. Єгорова І. Київське територіальне відділення Малої Академії Наук України (Київська МАН «Дослідник»): [історія і сучасність] // Історія України. – 2008. – № 33–34. – С. 15–18.
10. Ісаєва О. Звітує обдарована молодь (До підсумків роботи МАН – 2007) / О. Ісаєва // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2007. – № 7. – С. 24–25.
11. Клочкова А. В. Виховання лідерських якостей у юних науковців шляхом залучення їх до науково-дослідницької роботи в територіальному відділенні Малої академії наук // Обдарована дитина. – 2009. – № 7. – С. 33–41.
12. Ковбасенко Л. І. Мала академія наук України як пріоритетна форма позашкільної освіти // Обдарована дитина. – 2001. – № 3. – С. 30–34.
13. Ковбасенко Л. І. Становлення Малої академії наук України // Обдарована дитина. – 2003. – № 4. – С. 6–12.
14. Коляда І. А., Кириєнко О. Ю. Юні історики-дослідники : навч.-метод. посіб. з історії України / [відп. за вип. О. Лісовий]. – К., 2015. – 371 с.
15. [Конкурс-захист] – [електронний ресурс] – Режим доступ: <http://man.gov.ua/ua/activities/competition>
16. Ладиченко Т. Робота з обдарованою молоддю: підсумки роботи відділення «Історії» Малої академії наук України за 2016 рік // Історія в рідній школі. – 2016. – № 5. – С. 2–5.
17. Ладиченко Т. Робота з обдарованою молоддю. Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт членів МАН з історії // Історія в рідній школі. – 2015. – № 11. – С. 2–5.
18. Мала академія наук як центр розвитку науки під егідою ЮНЕСКО / прес-служба МОН України інформує // Вища школа. – 2017. – № 3. – С. 5–7.
19. Мала академія наук, 2016 [Текст]: тези наукових робіт / відп. за вип. Лісовий О. В. – К.: НАН України, 2016. – 524 с.
20. Маленко О. О. МАНо-манія, або проблеми й перспективи «шкільної» науки // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2013. – № 3. – С. 37–39.
21. Наукові записки Малої академії наук України [Текст]: зб. наук. праць. Вип. 8. – К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2016. – 298 с.
22. Остапук О. «Пізнавальний трикутник». Інноваційна форма інтерактивного навчання учнів-старшокласників у науковому об'єднанні МАН // Відкритий урок. Розробки, технології, досвід. – 2010. – № 2. – С. 72–74.
23. Отрох Н. Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України // Історія України. – 2012. – № 29–30. – С. 36–39.
24. Панкова О. Плекаємо майбутню наукову еліту: [з досвіду роботи міського територіального осередку Малої академії наук Броварського НВО] // Рідна школа. – 2015. – № 7–8. – С. 68–72.
25. Пецеріна Т. Науково-технічна школа-проект МАН // Сільська школа. – 2008. – 10 грудня (№ 46–47) – С. 1–2.

26. Положення про Малу академію наук учнівської молоді. Затверджене наказом Міністерством освіти і науки України від 09.02.06 р., № 90 // Інформ. збірник Міністерства освіти і науки України. – 2006. – Берез. (№ 20). – С. 51–61.
27. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К. : Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 89–119.
28. Прокопчук В. С. Учнівська науково-дослідницька робота: написання і захист: метод. рек. – Хмельницький: Мельник А.А., 2006. – 48 с.
29. Пронюк О. Мала Академія Наук – сходінка до «Великої науки» / Обдаровані діти // Рідна школа. – 1997. – № 10. – С. 61–62.
30. [Про академію] – [електронний ресурс] – Режим доступ: <http://man.gov.ua>
31. Распопов В. Б. Щоб вивчитись на науковця // Вісник Національної академії наук України. – 2012. – № 12. – С. 44–54.
32. Смовська І. МАН і обдаровані діти // Зарубіжна література в школі. – 2013. – № 13–14. – С. 58–66.
33. Як народжуються майбутні науковці: [про Малу академію наук України] // Історія України. – 2008. – № 33–34. – С. 12–14.

Семинарське заняття № 6

Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів (2 год.)

1. Топоніміка як наука про назви географічних об'єктів.
2. Топоніміка-топоніми-топонімія – мікротопоніми: спільне і відмінне.
3. Основні джерела вивчення топонімів і мікротопонімів.
4. Використання топонімів на уроках і в позашкільній роботі.
5. Організація роботи шкільного топонімічного гуртка.

Література

1. Бабишин С.Д. Топоніміка в школі. – К.: Радянська школа, 1962. – 122 с.
2. Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття. – Львів, 1990. – 144 с.
3. Габорак М. Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій. Етимологічний словник-довідник. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 932 с.
4. Габорак М. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. – 656 с.
5. Габорак М. Гідронімія Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник. Видання друге, доповнене, перероблене, уточнене. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 564 с.
6. Габорак М. Назви гір Івано-Франківщини. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 352 с.
7. Габорак М. Назви полонин Івано-Франківщини. Словник-довідник. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 500 с.

8. Габорак М. Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля). Історико-етимологічний словник. – Івано-Франківськ: ОППЮ; Снятин: Прут Принт, 2007. – 200 с.
9. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К.: Наукова думка, 1985. – 254 с.
10. Історичне краєзнавство в Українській РСР / Під ред. акад. П.Тронька [Колектив авторів: Тронько П.Т., Гербик В.О., Лугова О.І. та ін.]. – К., 1989. – 240 с.
11. Коваль А.П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. – К.: Либідь, 2001. – 300 с.
12. Кордуба М. Що кажуть нам назви осель? // Наша Батьківщина. – Львів, 1938. – Ч. 2. – С. 31–37; Ч. 3. – С. 59–65; Ч. 5. – С. 125–131.
13. Кругляк Ю.М. Ім'я вашого міста: походження назв міст і селищ міського типу Української РСР. – К.: Наукова думка, 1978. – 152 с.
14. Кушнір Б.М. Мікротопонімія як джерело вивчення історії краю // Наукові праці історичного факультету. – Кам'янець-Подільський, 1995. – Т. 2. – С. 212–219.
15. Муразев Э. Очерки топонимики. – М.: Мысль, 1984. – 351 с.
16. Ономастика України та етногенезис східних слов'ян. – К., 1998. – 227 с.
17. Ономастика України першого тисячоліття нашої ери / Відп. редактор І.М. Железняк. – К.: Наукова думка, 1992. – 275 с.
18. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К.: Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 119–157.
19. Прокопчук В. С. Топоніми рідного краю: методичний посібник. – К.: Рідний край, 1999. – 96 с.
20. Редько Юліан. Словник сучасних українських прізвищ: У 2-х томах. – Львів, 2007. – Т. 1–2.
21. Сіреджук П. Першовитоки Прикарпаття // Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гавриліва: Типовіт, 2003. – С. 41–54.
22. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1986. – 311 с.
23. Стежками рідного краю. На допомогу вчителям та класним керівникам загальноосвітніх закладів / Під редакцією М. Версеа. – Івано-Франківськ, 2008. – 170 с.
24. Стрижак О.С. Назви розповідають. – К., 1967. – 39 с.
25. Уривалкін О. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник – К., 2006. – 296 с.
26. Худаш М.Л. Українські і карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). – Львів, 2004. – 536 с.
27. Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних і від композитних скорочених особових власних імені). – К.: Наукова думка, 1995. – 362 с.
28. Худаш М.Л., Демчук М.О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відатропонімні утворення). – К.: Наукова думка, 1991. – 268 с.

29. Янко М.Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР. – К.: Радянська школа, 1973. – 180 с.

Семінарське заняття № 7

Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства (3 год.)

1. Освітньо-виховний потенціал шкільного музею.
2. Основні принципи і методика створення шкільного музею.
3. Використання шкільного музею в урочній та позашкільній навчально-виховній роботі.
4. Методика підготовки і проведення екскурсії у шкільному музеї.

Література

1. Агаркова М. Особливості використання експонатів шкільного музею у процесі викладання історії та позаурочній роботі // Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди]. Серія : «Історія та географія». – 2011. – Вип. 41. – С. 161–164.
2. Вайнберг Т. Музейна педагогіка – продуктивний напрям у сучасній системі національної освіти // Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота. – 2014. – № 2. – С. 2–7.
3. Гаврилів Б. Перший музей історії школи // Галичина. – 2007. – 22 верес. – № 141. – С. 8–11.
4. Гайда Л. Музейна педагогіка : пошук оптимальної моделі // Методичні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Кіровоград, 21–22 жовтня 2010 р.). – Кіровоград : Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2012. – С. 243–249.
5. Гайда Л. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 49–56.
6. Гайда Л. Краєзнавча експедиція як форма діяльності шкільного музею // Краєзнавство. – 2010. – № 1–2. – С. 178–185.
7. Гупан Н. Шкільний музей: ретроспектива і сьогодення // Рідна школа. – 2013. – № 4–5. – С. 56.
8. Долецька С. Шкільний музей як засіб патріотичного-виховання молодших школярів // Молодь і ринок. – 2013. – № 1. – С. 72–76
9. Дудар О. Використання елементів музейної педагогіки в навчально-виховному процесі // Заступник директора школи. – № 4. – С. 48–53.
10. Закон України «Про музей та музейну справу» // Інформ. зб. МОН України. – 1995. – № 25. – 15 с.
11. Караманов О. «Школа і музей : працюємо разом» // Історія України. – 2010. – № 21. – С. 13–16.
12. Караманов О. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – № 3 (152). – С. 5–12.

13. Караманов О. Музей – школа – університет : особливості педагогічної взаємодії в сучасному «суспільстві знань» // Освіта та педагогічна наука. – 2013. – № 4. – С. 44–50.
14. Кулькіна К. Музей і школа : досвід та перспективи співпраці // Рідна школа. – 2016. – № 10. – С. 54–57.
15. Майко С. Шкільний музей як форма додаткової освіти // Педагогічний пошук. – 2017. № 2. – С. 64–66.
16. Маньковська Р. Народне музейництво в громадянському суспільстві: історія і перспективи розвитку // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – №1–4. – С. 138–146.
17. Методичні рекомендації щодо засад діяльності музеїв історичного профілю дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів // Історія України – 2015. – № 13 – С. 5–7.
18. Нормативна база діяльності музеїв навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України / МОН України, УДЦТК учн. молоді; уклад. Матюшенко О.К., Савченко Н.В. – К.: УДЦТК, 2006. – 28 с.
19. Омельченко Ю.А. Шкільні музеї. – К.: Радянська школа, 1981. – 121 с.
20. Петрічко І. Музейна справа у закладі освіти як фактор особистісно зорієнтованого розвитку і навчання підростаючого покоління // Початкова школа. – 2015. – № 6. – С. 51–53.
21. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України // Інформ. зб. МОН України. – 2014. – № 1195. – С. 23–27.
22. Положення про музей при закладі освіти системи міністерства освіти України // Туризм і краєзнавство. Інформаційно-методичний вісник. №9. Спецвипуск «Шкільне краєзнавство». – К., 1998. – С. 17–23.
23. Прожога В. Музейна педагогіка: залучення молоді до вивчення та збереження історичної спадщини // Педагогічна майстерня. – 2018. – С 23–27.
24. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К.: Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 157–200.
25. Прокопчук П. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 29–35.
26. Рутинський М., Стецюк О. Музеєзнавство. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
27. Рябчикова Ф. Музейний фонд України: музеологічний аналіз правової дефініції // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. – 2017. – Вип. 22. – С. 96–111.
28. Рябчикова Ф. Формування та еволюція поняття музейний фонд держави // Краєзнавство: науковий журнал. – 2016. – № 1–2. – С. 195–212.
29. Самсакова І. Виховання особистості учня засобами музейної педагогіки // Педагогічний пошук. – 2015. – № 3. – С. 119–123.
30. Сейненский А.Е. Музей воспитывает юных: книга для учителей. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
31. Соломонова Т. Шкільні музеї в Україні: тенденції і проблеми розвитку // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2006. – № 18. – С. 3–4.

32. Сулаєва І. Музей як форма додаткової освіти // Школа. – 2012. – № 12. – С. 53–54.
33. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі // Історія в школах України. – 2002. – № 1. – С. 33–37.
34. Удовиченко І. Музейна педагогіка : теорія і практика : науково-методичний посібник. – К.: Логос, 2017. – 72 с.
35. Шавалда Л. Музейна педагогіка : від традицій співпраці до використання нових педагогічних технологій // Рідна школа. – 2014. – № 12. – С. 52–56.
36. Якубовський В.І. Музеєзнавство: навч. посібн. / В.І. Якубовський; К-ПДУ. – Кам'янець-Подільський: Мошак М.І., 2006. – 272 с.

Семінарське заняття № 8

Тема 8. Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність (2 год.)

1. Пам'ятко-знавство і пам'ятко-охоронство: спільне і відмінне.
2. Законодавство України з питань охорони культурної спадщини.
3. Діяльність учителя історії і суспільствознавчих предметів по залученню школярів до охорони пам'яток історії і культури.
4. Основні напрями, форми і методи використання пам'яток історії і культури в навчально-виховній роботі з учнями.

Література

1. Акуленко В. Охорона пам'яток культури в Україні. – К., 1991. – 274 с.
2. Гаврилів Б., Любінець І. Історичне краєзнавство. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 406 с.
3. Горбик В. О. Сучасний стан підготовки багатотомного «Зводу пам'яток історії та культури України» // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. статей. – К.; Донецьк: Рідний край, 2001. – С. 301–303.
4. Горбик В. О. Пам'ятки України: проблеми збереження і дослідження / НАН України, Ін-т історії України. – К., 1994.
5. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Охорона та збереження пам'яток історії та культури в Україні: історичний аспект // Історичний журнал. – 2004.– № 12. – С. 63–66.
6. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні // Український історичний журнал. – 2003. – №3. – С. 143–151.
7. Григор'єва Т. З історії створення закону про збереження пам'яток старовини // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – №1–4. – С. 146–153; 2011. – № 2. – С. 250–263.
8. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» // Урядовий кур'єр. – 1999. – 3 листопада. – № 207. – С. 9–12.
9. Закон України «Про охорону культурної спадщини»: офіційне видання. – К. : Парлам. видво, 2005. – 40 с.

10. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Урядовий кур'єр. – 2004. – №87. – 29 квіт.
11. Заремба С. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури : іст. нарис. – К. : Логос, 1998. – 244 с.
12. Іванов О. Замки і палаци Західної України: історія – культура – туризм (Історико-архітектурні пам'ятники замкового мистецтва). – К.: Наш світ; Укргеодезкартографія, 2004.
13. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / Відп. редактор В.О.Горбик. – К.: Б.в., 1998. – 154 с.
14. Кот С. До матеріалів Зводу пам'яток історії та культури // Пам'ятники України. – 1984. – № 4. – С. 49–50.
15. Кот С. Пам'ятка чи пам'ятник? // Пам'ятки України. – 1988. – № 4. – С. 27–30.
16. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. Мандрівки історичні. – Львів: Центр Європи, 1997.
17. Методика историко-краеведческой работы в школе: пособие для учителей / под ред. Н.С. Борисова. – М.: Просвещение, 1982. – С. 80–82, 97–98.
18. Нестуля О.О. Визвольні змагання українського народу і охорона пам'яток культури: 1917–1920 рр. – Полтава. 1993. – 90 с.
19. Охорона культурної спадщини в Україні: зб. нормат. док. – К.: ХІК, 2003.
20. Пам'ятки архітектури і містобудування України: Довід. Держреєстру національного культурного надбання / В.В. Вечерський, О.М. Годованок, Є.В. Тиманович та ін.; за ред. А.П. Мардера, В.В. Вечерського. – К.: Техніка, 2000. – 664 с.
21. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. – К., 1987. – С. 79–86.
22. Пламенецька О., Вечерський В. Фортеці й замки в Україні // Пам'ятки України. – 1996. – № 2. – С. 13–25; №3–4. – С. 34–41.
23. Програма відтворення видатних пам'яток історії та культури. Затверджена постановою Кабінету міністрів України від 23 квітня 1999 р. № 700 // Український кур'єр. – 1999. – № 83–84, 6 трав. – С. 8–10.
24. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К. : Видавництво Кондор, 2011. – 338 с. – С. 200–224.
25. Лесик О.В. Замки та монастирі України. – Львів: Світ, 1993.
26. Маньковська Р. Сакральна дерев'яна архітектура України в світовій спадщині // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2010. – № 4. – С. 78–88.
27. Статут Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. – К., 1988.
28. Тронько П.Т. Охорона пам'яток історії та культури – справа всенародна // Український історичних журнал. – 1980. – №9. – С. 118–124.
29. Уривалкін О. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник – К., 2006. – 296 с.

САМОСТІЙНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Питання для самостійного опрацювання

- ✓ Визначення терміну «шкільне краєзнавство» в науковій, краєзнавчій та енциклопедичній літературі.
- ✓ Теоретико-методологічні особливості вивчення шкільного краєзнавства.
- ✓ Зв'язок шкільного краєзнавства з суміжними дисциплінами.
- ✓ Організаційні форми шкільного краєзнавчого руху.
- ✓ Основні напрями шкільної краєзнавчої діяльності на сучасному етапі.
- ✓ Державне краєзнавство, громадське і шкільне краєзнавство: спільне і відмінне.
- ✓ Особливості шкільного та вузівського краєзнавства.
- ✓ Краєзнавчі об'єкти, на які спрямовується дослідницька діяльність шкільного краєзнавства.
- ✓ Періодизація шкільного краєзнавства: хронологічні рамки, назви періодів, основний зміст.
- ✓ Основні етапи історії шкільного краєзнавчого руху.
- ✓ Діяльність учителя історії і суспільствознавчих предметів та керівника гуртка з організації участі школярів у всеукраїнських історико-краєзнавчих експедиціях.
- ✓ Історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України»: мета, завдання, роль учителя історії в її організації.
- ✓ Дайте визначення, вкажіть особливості учнівських туристського походу, екскурсії, експедиції.
- ✓ Охарактеризуйте підготовчий і польовий етапи краєзнавчої експедиції.
- ✓ Дайте характеристику основних методів експедиційного дослідження.
- ✓ Діяльність керівника учнівської краєзнавчої експедиції по забезпеченню охорони життя і здоров'я її учасників.
- ✓ Камеральна обробка зібраних матеріалів – завершальний етап експедиції: види робіт, способи підведення підсумків.
- ✓ Використання археологічного матеріалу в шкільному навчальному процесі та позашкільній роботі.
- ✓ Топоніміка-топоніми-топонімія – мікротопоніми: спільне і відмінне.
- ✓ Вкажіть основні джерела вивчення топонімів і мікротопонімів.
- ✓ Напрями збору топонімічного матеріалу в шкільній та позашкільній роботі.
- ✓ Методика використання матеріалів ономастики і топоніміки в шкільному краєзнавстві.
- ✓ Використання антропонімічного матеріалу на уроках з історії та в гуртковій позашкільній діяльності.

- ✓ Музей – важливий центр шкільного краєзнавства: загальна характеристика.
- ✓ Закон України «Про музеї і музейну справу в Україні» про види музеїв та основні напрями музейної діяльності.
- ✓ Розробка структури і складання тематико-експозиційного плану шкільного музею.
- ✓ Облік і збереження експонатів шкільного музею.
- ✓ Організація пошукової роботи з етнографії для організації упорядкування шкільного етнографічного музею.
- ✓ Використання шкільного музею в урочній та позаурочній навчально-виховній роботі.
- ✓ Закон України «Про охорону культурної спадщини» про типи і види об'єктів культурної спадщини.
- ✓ Історико-архітектурні пам'ятки на Івано-Франківщині та їх роль у вивченні шкільного краєзнавства.
- ✓ Діяльність учителя історії і суспільствознавчих предметів та керівника гурткової роботи по залученню школярів до охорони пам'яток історії і культури.
- ✓ Основні форми і методи використання пам'яток історії і культури в навчально-виховній роботі з учнями в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти.
- ✓ Методика підготовки і проведення шкільної екскурсії.
- ✓ Формування шкільної екскурсійної тематики (тема та об'єкти, назва екскурсії).
- ✓ Елементи педагогіки і психології в шкільній екскурсійній роботі.
- ✓ Закони логіки та їх застосування в шкільних екскурсіях.

Питання для самоконтролю знань по темах дисципліни

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства».

Історія рідного краю – об'єкт краєзнавчої діяльності школярів

1. Розкрийте зміст поняття «шкільне краєзнавство»?
2. Подайте визначення змісту «краєзнавство» в науковій, краєзнавчій та енциклопедичній літературі.
3. Що є предметом шкільного краєзнавства?
4. Назвіть та охарактеризуйте основоположні принципи шкільного краєзнавства.
5. З якими дисциплінами має зв'язок шкільне краєзнавство?
6. Які функції виконує шкільне краєзнавство?

7. Вкажіть джерела краєзнавчих знань?
8. Краєзнавство та народознавство: спільне і відмінне.
9. Край, регіон, територія: спільне та відмінне.

Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність

1. Вкажіть основні принципи зародження шкільного краєзнавства в Україні.
2. Назвіть відомих теоретиків шкільного краєзнавства, їх внесок у розробку його теоретичних і методичних засад.
3. Які форми шкільного краєзнавства з'явилися в радянські часи.
4. Назвіть основні центри продукування шкільного краєзнавчого руху у незалежній Україні.
5. У чому відмінність між краєзнавчим гуртком, секцією, товариством?
6. Вкажіть складові групової та індивідуальної позакласної шкільної краєзнавчої роботи.
7. Охарактеризуйте основні форми шкільної краєзнавчої діяльності.
8. За якими напрямками Ви б організовували краєзнавчу роботу в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти?

Тема 3. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства

1. Наведіть аргументи, які б підтвердили чи спростували тезу про зародження рухів, експедицій ще в радянській школі.
2. У чому спільне й відмінне в змісті та методиці рухів, експедицій, походів радянських часів та доби незалежності України?
3. З якою метою здійснюється рух «Моя земля – земля моїх батьків», експедиції «Краса і біль України», «Історія міст і сіл України»?
4. Яку роль в організації участі школярів у всеукраїнських історико-краєзнавчих акціях відіграє учитель та керівник гуртка закладів загальної середньої та позашкільної освіти?
5. Сформулюйте (бажано у формі схеми) порядок організаційно-методичних дій керівника школи щодо забезпечення участі педагогів і школярів у всеукраїнських експедиціях.

Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції

1. Дайте визначення термінів «екскурсія», «експедиція», «похід».
2. На які етапи ділиться експедиційне дослідження?
3. Чому до початку експедиції слід глибоко вивчати суть проблеми, що буде досліджуватися?

4. Назвіть найбільш поширені способи польових досліджень краєзнавчої експедиції.
5. Які групові та індивідуальні документи слід підготувати під час підготовки проведення краєзнавчої експедиції?
6. Перелічіть, яке спорядження, як майбутній керівник експедиції, Ви маєте підготувати ще до початку експедиції.
7. Чи запам'ятали Ви основні методи експедиційних досліджень. Уявіть собі, що Ви даєте інструктаж групі, яка має вивчити матеріальну основу побуту жителів села, що вивчається. Які конкретні поради Ви дасте членам групи?
8. Спробуйте підготувати запитальник для вивчення мікротопонімів населеного пункту, який буде обстежуватися.
9. Які види робіт включає камеральна обробка зібраних матеріалів – завершальний етап краєзнавчої експедиції?
10. Як би Ви організували обробку експедиційного матеріалу?

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства

1. Що означає термін «наукове дослідження»?
2. Назвіть відомі Вам способи фіксації змісту джерел.
3. Чим відрізняється анутовання від реферування, тези – від конспекту?
4. Вкажіть спільне і відмінне між повідомленням і рефератом, статтею і доповіддю?
5. Назвіть види учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства.
6. В чому відмінність між учнівською конкурсною науково-дослідницькою і пошуково-дослідницькою роботою?
7. Що Вам відомо про Малу академію наук України, зміст, форми і методи її роботи?
8. Назвіть основні правила використання і оформлення цитат.
9. Назвіть у правильній послідовності структуру «Вступу» учнівської конкурсної науково-дослідницької роботи.
10. Покажіть способи оформлення різних видів джерел «Списку використаних джерел» учнівської конкурсної науково-дослідницької роботи.

Тема 6. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів

1. З яких двох основних дисциплін складається ономастика?
2. Охарактеризуйте основні принципи ономастики і топоніміки.

3. Проаналізуйте значення термінів: «ономастика», «топоніміка», «макротопонім», «мікротопонім», «урочище»?
4. Розкрийте зміст всеукраїнської учнівської експедиції «Мікротопоніми України».
5. Яка різниця між топонімікою і топографією?
6. Назвіть види топонімічного матеріалу.
7. Топонімічні джерела. Топоніми – науково-краєзнавче джерело: чи одно й те саме означають ці поняття?
8. Назвіть відомі науці способи творення топонімів.
9. Окресліть напрями роботи топонімічного гуртка в закладах загальної середньої та позашкільної освіти.
10. Які використовуються методи топонімічних досліджень на уроках з історії та в гуртковій роботі в закладах загальної середньої та позашкільної освіти?
11. Скільки мікротопонімів Вашого населеного пункту відомі Вам?
12. Визначте основні вимоги з підготовки оформлення топонімічного словника населеного пункту.

Тема 7. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства

1. Які функції виконує шкільний музей, чим він відрізняється від інших громадських музеїв?
2. Пригадайте, на які види діляться шкільні музеї.
3. Що Ви знаєте про музейні фонди та фондову роботу?
4. Охарактеризуйте порядок створення музейної експозиції.
5. Визначте основні елементи розробки структури тематико-експозиційного плану шкільного музею.
6. Обґрунтуйте думку про те, що музеї є своєрідними центрами всієї шкільної краєзнавчої роботи.
7. Яку позакласну роботу може проводити шкільний музей?
8. Як ефективно використати шкільний музей і музейний фонд при проведенні уроків та гурткових занять в закладах загальної середньої та позашкільної освіти?
9. Назвіть порядок легалізації (узаконення) шкільного музею.
10. Порівняйте зміст організації збору експонатів і матеріалів до громадського сільського і шкільного музеїв.

Тема 8. Шкільна пам'ятко-охоронна діяльність

1. Визначте зміст термінів «культурна спадщина», «пам'ятка», «пам'ятник», «охорона культурної спадщини».
2. Назвіть типи об'єктів культурної спадщини.

3. На які види поділяються об'єкти культурної спадщини?
4. Назвіть державні документи, які регулюють пам'ятко-охоронну роботу в Україні.
5. Яким Законом України визначається участь закладів загальної середньої та позакласної освіти в пам'ятко-охоронній роботі, її основні напрями?
6. Випишіть у дві колонки основні форми урочної та позаурочної пам'ятко-знавчої роботи.
7. Вкажіть порядок дій учителя та керівника гурткової роботи – організаторів учнівської екскурсії до визначних пам'яток історії і культури.
8. Покажіть напрями роботи учнівського гуртка «Юний пам'ятко-охоронець».

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Індивідуальні завдання для студентів денної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Укладання студентом (-кою) мікротопонімічної карти (гідроніми (лімноніми, потамоніми, гелоніми,), фоніми, ойконіми (полісоніми, агороніми, годоніми, ергоніми), спелеоніми, ороніми, хороніми) рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки.	10
2.	Підготовка і оформлення студентом (-кою) реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка та розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста. Виявлення пам'яток народної культури села (району, міста).	10

Індивідуальні завдання для студентів заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Укладання студентом (-кою) мікротопонімічної карти (гідроніми (лімноніми, потамоніми, гелоніми,), фоніми, ойконіми (полісоніми, агороніми, годоніми, ергоніми), спелеоніми, ороніми, хороніми) рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки.	10
2.	Підготовка і оформлення студентом (-кою) реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка та розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста. Виявлення пам'яток народної культури села (району, міста).	10

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРАВИЛЬНОГО ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РОБІТ

Методичні рекомендації щодо укладання студентом (-кою) мікротопонімичної карти рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки

Кожен із нас хоча б раз замислювався над вивченням не тільки походження назви населеного пункту, але й у полі зору ставали цікаві назви закутин, урочищ, ярів, балок, боліт, річок, потічків, джерел, струмків, криниць, печер, горбів, наскельних навісів, тощо в місцевостях, де Ви народилися або проживаєте. А тому оригінальним і, водночас, слухним видається укладання мікротопонімичної карти рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки. Виконання цього завдання студентом є складовою усної історії, яку слід молодим людям у майбутньому екстраполювати в освітній простір, працюючи за фахом вчителя історії і суспільствознавчих предметів, керівника гуртка в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти. Усна історія є новим, сучасним напрямком у методології історичних досліджень, що з усіх методик дослідження віддає перевагу саме усному опитуванню, анкетуванню, польовим дослідженням, топографічним обстеженням місцевості, усній традиції в поясненні історичного минулого. Даний підхід до вивчення історичного минулого передбачає перетворення усної інформації, повідомленої респондентом, у джерела, що мають залучатися до наукового обігу, шкільного освітнього простору.

Пропонуємо такі методичні рекомендації для ефективного укладання мікротопонімичної карти рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки:

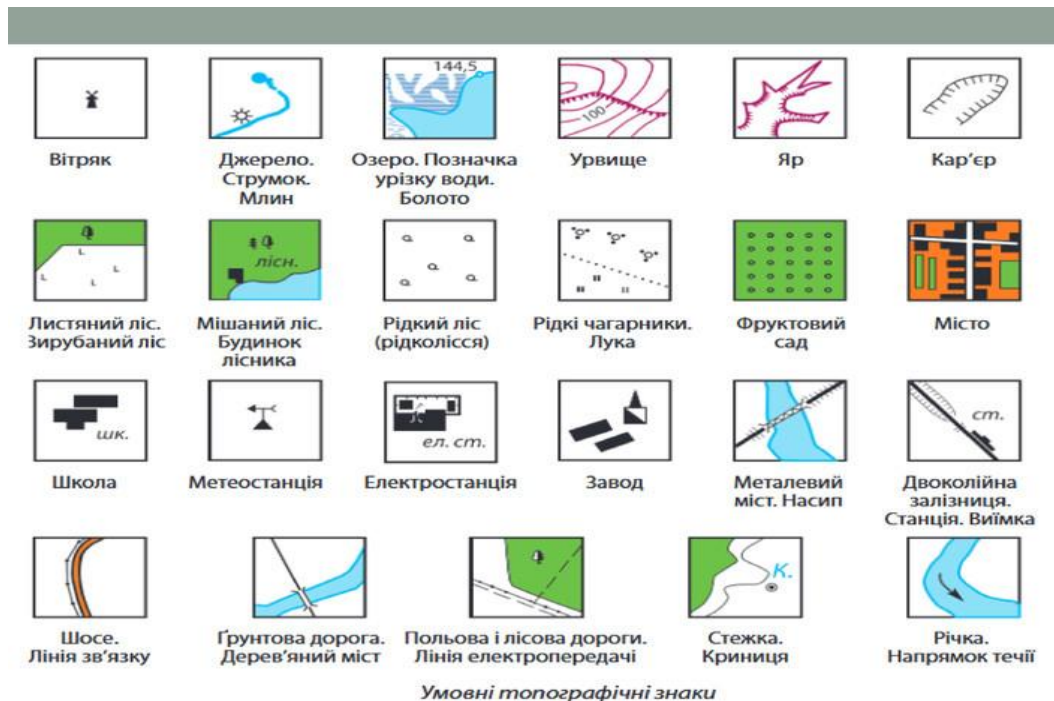
1. Для початку необхідно систематизувати відому вам інформацію, створити схему розуміння змісту досліджуваного питання – походження назви населеного пункту та основних його частин-локацій – закутин, урочищ, ярів, балок, боліт, річок, потічків, джерел, струмків, печер, горбів, наскельних навісів, тощо.
2. Розпитайте, що знають про походження назв цих мікротопонімів населеного пункту батьки, родичі, сусіди.
3. Запишіть розповіді рідних про походження не тільки назви населеного пункту, але й окремих закутин, урочищ, ярів, балок, боліт, річок, потічків, криниць, джерел, струмків, печер, горбів, наскельних навісів, тощо. Записуйте також перекази і легенди.
4. Розпитайте, що знають про походження назви окремих мікротопонімів місцеві краєзнавці. Як правило, це педагоги закладу загальної середньої

освіти – вчитель історії, вчитель географії, вчитель української мови і літератури та ін. Але можуть бути односельчани і педагоги-пенсіонери, представники інших професій. Вони допоможуть довідатися про легенди, перекази пісні, поговірки, в яких фіксуються чи пояснюються мікротопоніми (закутини, урочища, яри, балки, печери, кургани, потічки, криниці, джерела, струмки, тощо).

5. Необхідно здійснити похід до відомих географічних об'єктів населеного пункту, щоб на місці здійснити топографічне обстеження – оглянути територію, провести певні обміри, визначити зв'язок назв з природним оточенням.
6. Далі шлях по країні «Мікротопонімія рідного краю» приведе Вас до бібліотеки, музею, архіву. Пошуки варто продовжувати в сільських, районних і обласних бібліотеках і музеях та обласних архівах. Зокрема, в книгозбірнях бібліотек знаходяться топонімічні словники, збірники матеріалів, книги, історичні нариси, де викладений матеріал про походження не тільки назв населених пунктів, але й окремих мікротопонімів. Авторами цих досліджень в різний час були відомі науковці історики, ономасти і краєзнавці – М. Габорак, М. Худаш, Д. Бучко, М. Кордуба та ін.
7. Необхідно також дізнатися, чи в опублікованій праці з історії населеного пункту, де Ви народилися чи проживаєте, часом не міститься розділ чи підрозділ роботи, присвячений походженню назви рідного села, містечка та відповідних мікротопонімів (закутин, урочищ, ярів, балок, боліт, річок, потічків, криниць, джерел, струмків, печер, горбів, курганів, наскельних навісів, тощо). Звідти можна почерпнути цікавий першоджерельний матеріал для свого індивідуального дослідження.
8. Основні архіви, в яких зберігається інформація по населеному пункту – обласні. З'ясуйте, до яких територіальних одиниць раніше належав Ваш населений пункт, інформація по ньому за різні періоди може зберігатися у різних архівах. Подекуди якраз в архівних джерелах може й міститися матеріал про походження назви населеного пункту. Також може фігурувати й інформація про назви мікротопонімів села, містечка.
9. В перший похід в архів потрібно брати паспорт і писати заяву на ім'я директора.
10. Якщо документів в обласних архівах збереглося мало, необхідно пошукати документи у самому селі. Слід відвідати храм, сільську раду. Розпитати священика, сільського голову, секретаря ради, землевпорядника щодо походження назви населеного пункту і мікротопонімів, їхніх меж, тощо.

11. Наступний крок – укладання мікротопонімічної карти Вашого села/містечка. Тут Вам неоціненну інформацію та матеріали надасть землевпорядник сільської, селищної, міської ради. Відомо, що в органах місцевого самоврядування зберігаються фізичні, кадастрові і адміністративні карти населеного пункту. Можна за сприяння голови громади та землевпорядника населеного пункту здійснити копію цих карт і нанести на них відповідні назви і межі мікротопонімів села – закутин, урочищ, ярів, балок, боліт, річок, криниць, потічків, джерел, струмків, печер, горбів, курганів, наскельних навісів, тощо. Для укладання такої карти доцільно покликати на допомогу місцевих вчителів історії та географії, які можуть надати цінні поради та рекомендації.

Зразки укладання умовних позначок мікротопонімічної карти села/містечка/міста:

	1. Населений пункт 2. Окремі будівлі		Гора (висота)
	1. Залізниця двоколійна 2. Виймка на залізниці		Лощина
	1. Автомобільна дорога по насипу висотою 5м 2. Зруйнований міст		Яр
	1. Мішаний ліс 2. Просіка		1. Яма 2. Курган 3. Окремий камінь 4. Терикон
	Рідкий ліс з вирубкою		Окремі хвойне та листяне дерево Окремий гай
	1. Чагарник 2. Окремий кущ		1. Болото прохідне з очеретом 2. Болото непрохідне

12. Завершальним етапом з вивчення топонімії населеного пункту є підготовка топонімічного словника. Він має відповідати таким вимогам: будуватися за алфавітом; кожне гасло – це стислі, але вичерпні дані про географічне положення об'єкта, тип назви за походженням, особливості словотвору, головна й інші версії походження мікротопоніма.
13. Доцільно цей словник видрукувати в кількох примірниках, щоб передати в шкільну, сільську/селищну/міську бібліотеку, історичний кабінет, музей. Ймовірно, підготовлений Вами словник буде частиною цікавого благодатного матеріалу для підготовки написання нарису з історії Вашого населеного пункту.
14. Потрібно спілкуватися на ономастичних, топонімічних форумах електронних сайтів, де Вам можуть допомогти не сторонні люди, професіонали.

Отже, мікротопонімічна карта рідного села/містечка/міста і підготовка до неї пояснювальної записки займає свою нішу в історико-краєзнавчій роботі та є одним з важливих напрямів шкільного та вузівського краєзнавства. Опираючись на вироблені топонімікою знання – систему понять, принципів, методів вивчення географічних назв, Ви як майбутні учителі історії і суспільствознавчих предметів, у першу чергу, та керівники гуртків закладів загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти, а також – вчителі географії, біології, мови і літератури, повинні вводити для учнів у світ топонімів, мікротопонімів, досліджувати їх походження, зміст назв, спосіб творення, вчити використовувати топонімічну інформацію як джерело історичних знань. З цією метою проводити уроки, позаурочні й позашкільні заходи, які дають учням навички роботи з матеріальними, усними і писемними джерелами, застосовувати здобуті топонімічні знання при вивченні програмового матеріалу, написанні учнівських науково-дослідницьких робіт, проведенні різноманітних краєзнавчих заходів.

Зразок оформлення реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка

№ п/п	Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Дата і № рішення про прийняття під охорону	Охоронний номер та номер в комплекті
1	2	3	4	5	6
м. Івано-Франківськ					
1	Костьол	1703 р.	майд. А. Шептицького	Постанова РМ України від 24.08.1963 №970	230
2	Залізничний вокзал	1866 р., перебуд. у 1906- 1908 рр.	пл. Привокзальна, 8	Рішення облвик. від 04.01.80 № 7	262-ІФ
3	Палати духовенства	1895 р.	вул. Грюнвальдська, 3	Рішення облвик. від 04.01.80 № 7	44-ІФ
4	Ощадкаса	1884 р.	вул. Гетьмана Мазепи, 14	Рішення облвик. від 04.01.1980 № 7	65-ІФ
5	...				
Долинський район					
1	Солеварня	XVIII – XIX ст.	м. Долина, вул. Оболонська	Постанова РМ України від 06.09.1979 № 442	1156
2	Повітова лікарня	1908 р.	вул. Грицей, 15	Розпорядж. Представника Президента України від 23.03.1994 №77	1197
3	Житловий будинок	1914 р.	вул. Міцкевича, 24	Розпорядж. Представника Президента України від 23.03.1994 №77	1202

4	Церква св. Параскеви П'ятниці	1891 р.	с. Бубнище Долинського району	Рішення облвик. від 18.06.1991 № 112	715
5	Млин	XIX ст.	с. Княжолука Долинського району	Рішення облвик. від 18.06.1991 № 112	722
6	...				
Надвірнянський район					
1	Будинок повітового староства	початок ХХ ст.	м. Надвірна, вул. Гетьмана Мазепи, 29	Рішення облвик. від 04.01.1980 № 7	425-ІФ
2	Церква та дзвіниця	1746 р.	с. Білі Ослави	Постанова РМ України від 06.09.1979 № 442	1184
3	Церква св. Миколая	1819 р.	с. Гвізд	Рішення облвик. від 18.06.1991 № 112	852
4	Церква Преображення Господнього	XVIII ст.	с. Лоєва	Рішення облвик. від 18.06.1991 № 112	856
5	Церква св. Миколая	1822 р.	с. Перерісль	Рішення облвик. від 18.06.1991 № 112	858
6	Церква св. Параскеви П'ятниці	1928 р.	с. Фітьків	Рішення облвик. від 18.06.1991 № 112	861
7	...				

Методичні рекомендації щодо укладання візуалізованої презентації під час підготовки відповідей на питання семінарського заняття

Загальновідомий факт, що більшість людей краще всього сприймає інформацію візуально. Тому використання презентацій – простий і ефективний спосіб донести важливу інформацію до великої аудиторії. Презентації використовуються і на лекціях, на всіляких семінарах, нарадах, словом, скрізь, де є доповідачі та слухачі.

Останнім часом візуалізована презентація є невід’ємною частиною процедури підготовки студентів на семінарські заняття. Висока оцінка за відповідь на семінарське питання залежить і від правильної підготовки та використання презентації. Її виконання має декілька основних цілей: показати здатність студента самостійно осмислити матеріали підготовки на запитання семінарського заняття, систематизувати їх і викласти у доступній для сприйняття формі; виявити ораторські та комунікаційні здібності студента під час викладення основних положень, а також відповідей на запитання та участі у загальній дискусії; сформувати вміння студента працювати з електронними засобами створення, редагування та показу презентацій, тобто, комп’ютерною технікою та відповідним програмним забезпеченням, враховуючи специфіку дисципліни, в межах якої готується візуалізована презентація.

З метою ознайомлення з основними положеннями відповіді на семінарське запитання та забезпечення її найвищої оцінки, студенту під час підготовки презентації потрібно дотримуватися наступних загальних правил та вимог:

1. Презентація за смисловою наповненістю і фактичним навантаженням повинна повністю відповідати тексту вашого виступу. Тому спершу потрібно написати відповідь на семінарське питання, а потім на його основі створювати презентацію.

2. Чергування слайдів повинно чітко співпадати зі структурою вашої доповіді на семінарське питання. Бажано утримуватися як від забігання наперед, так і від повернення до раніше викладеного матеріалу. Іншими словами – уникати «перескоків» через слайди під час доповіді, оскільки це ускладнює сприйняття останньої слухачами і може порушити хід ваших міркувань і припущень.

3. Не намагайтесь відобразити в презентації увесь текст виступу на семінарське запитання! Слайди повинні відображати лише основні положення питання.

4. Бажано уникати графічного та особливо текстового перевантаження слайдів презентації, а також надмірного використання анімаційних та інших

прийомів. Особливо небажаними є різноманітні ефекти типу вильоту, обертання, хвильового руху, зникання або появи тексту по одній літері, і т. д. Оптимальним налаштуванням ефектів анімації є, наприклад, поява назви слайду, а потім – тексту (мінімум – по абзацам, якщо це потрібно) або відповідних графіків чи таблиць. Причому, якщо декілька слайдів мають однакову назву або поєднані логічно, загальна назва повинна завжди залишатися на екрані.

5. Текст назви і підписів на слайдах не повинен бути занадто мілким, щоб навіть з дальніх рядів аудиторії можна було прочитати його без особливих зусиль.

6. Допускається підкреслення або виділення ключових позицій матеріалу, що викладається, але уникаючи використання особливо яскравих кольорів.

7. Бажано також уникати в підписах та назвах великої кількості слів. Іншими словами, формувати матеріал відповіді на семінарське запитання короткими, зрозумілими реченнями, не більш, ніж по сім-вісім слів у кожному, по можливості не застосовуючи складні складно-сурядні та складно-підрядні граматичні конструкції, в тому числі і у висновках роботи.

8. Ілюстрації – рисунки, графіки, таблиці – повинні мати чітку, коротку та виразну назву за фактом зображеного.

9. Бажано уникати звукового супроводу презентації, оскільки навіть тихі фонові звуки здатні порушити сприйняття слухачами вмісту доповіді.

10. Режим зміни слайдів краще за все встановити за кліком «миші», уникаючи використання таймеру. Так ви забезпечите максимально зручний контроль за ходом презентації і матимете достатньо часу для пояснення зображеного на слайдах.

11. Ще краще використовувати презентер – це пульт дистанційного керування для перемикання слайдів презентацій. Щоб презентація пройшла успішно, а увага студентської аудиторії не розсіялася під час доповіді, важливо вчасно і оперативно перемикає слайди. Виконувати це за допомогою мишки і комп'ютера не дуже зручно – доводиться відволікатися від аудиторії, концентруватися на процесі перемикання, намагатися згадати, про що говорив раніше. Для того щоб проводити презентації було легко і зручно, вченими був розроблений спеціальний пульт для презентацій – презентер. Одна з найпопулярніших моделей сьогодні – презентер Logitech r400. Презентер r400 виробника Logitech зручно тримати в руці. З-за того, що всі кнопки на ньому різного розміру і форми, користуватися їм зручно навіть на дотик. При включенні пристрою в комп'ютер презентер сприймається операційною системою як клавіатура. Для відкриття презентацій рекомендується користуватися програмою Microsoft Office PowerPoint, а не OpenOffice Impress, тому що в OpenOffice кнопка відключення екрану не працює коректно.

Швидкість перемикавання слайдів залежить від потужності комп'ютера. Лазерна указка презентера добре працює в кімнатах без освітлення і на відстані 5 метрів. На відстані від слайдів 10 метрів і при яскравому освітленні лазер вказує об'єкти помітно гірше. Час автономної роботи пристрою досить велика. При користуванні указкою заряду батареї повинно вистачати на 20 годин безперервної роботи, без користування указкою – до 1000 годин. Якщо батарейки майже розряджені, то дальність роботи лазерної указки помітно знижується. Презентер r400 від компанії Logitech відрізняється простотою експлуатації, зручністю і ергономічним дизайном. Загалом, пульт дистанційного керування презентаціями зробить роботу доповідача простіше і приємніше, а студентська аудиторія зможе оцінити презентацію в повній мірі.

12. Допускається друк певних позицій відповіді на семінарське запитання (наприклад, її плану або ключових слайдів) і розповсюдження серед колеґ-студентів та викладача для кращого сприйняття матеріалу відповіді.

13. Необхідно дотримуватися єдиного стилю оформлення презентації і звернути особливу увагу на граматичні, орфографічні та пунктуаційні помилки. Рекомендується перегляд матеріалів підготованої презентації як мінімум двома-трьома людьми з вашого оточення для виявлення та корекції цих помилок.

14. Загальним принципом дизайну презентаційної роботи повинен бути «чим менше, тим краще», або «тільки необхідне» за принципом бритви Оккама.

15. Не рекомендується використовувати більше трьох кольорів на одному слайді на додачу до двох нейтральних – білого та чорного. Поєднання кольорів фону та літер тексту повинно полегшувати читання останнього. Найкращим рекомендованим варіантом є «світлий фон – темний текст».

16. Всі слайди презентації повинні бути стилістично однакові з постійним набором кольорів (краще за все – нейтральних), а окремі групи елементів – текст, таблиці, рисунки, графіки, тощо – мати в межах групи однакове оформлення.

17. Рекомендується використовувати лише один тип шрифту на презентацію. Бажано обирати найбільш поширені варіанти – Arial, Times New Roman, Calibri, тощо, а не екзотичні або особливо звивисті форми шрифтів, уникаючи надмірного використання курсиву. Кегль шрифту повинен бути достатньо великим для комфортного візуального сприйняття.

18. Нумерація слайдів презентації є обов'язковою. Це дозволить викладачу і студентам швидко звертатись до певного слайду під час запитань або дискусії і полегшить викладення основних положень відповіді на семінарське питання.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль (семінарські заняття)

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять курсу «Основи шкільного краєзнавства». Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між науково-педагогічним працівником та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як науково-педагогічним працівником для коригування методів і засобів навчання, так і студентами для планування самостійної роботи. Поточний контроль може проводитись у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Результати поточного контролю враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставлення балів від «1» до «5». Позначення «0» виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через непідготовленість, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.

Завдання контролю знань студентів під час проведення семінарських занять зводяться до того, щоб: 1) виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається; 2) визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення; 3) виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи; 4) стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Контроль знань студентів під час проведення семінарських занять може відбуватись в наступних формах: 1) усне опитування з використанням візуалізованих презентацій; 2) дискусійне обговорення питань (в групах); 3) індивідуальне розв'язування проблемних запитань чи завдань; 4) тести;

Критерії поточної оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»)

Оцінка «п'ять» ставиться, якщо студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь чітка і завершена, у письмовій роботі не повинно бути помилок. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає історико-краєзнавчу термінологію, володіє понятійним апаратом з основ шкільного краєзнавства, відмінно орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал. Повною мірою володіє історичним критичним мисленням, аналізом (вміє розбивати історико-краєзнавчу інформацію на компоненти, розуміючи їх взаємозв'язки та організаційну структуру. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції з вивчення основ шкільної краєзнавчої роботи, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем; будує переконливу аргументацію, рецензує відповіді ровесників. Вміє організовувати комплексний пошук, неупереджений аналіз та інтерпретацію історико-краєзнавчих джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб. Може використати інноваційні технології. Має синтетичне мислення. Бере активну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію, базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності, бере на себе відповідальність; проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності; вміє долати труднощі, вдосконалює з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції тощо. Використовує під час

навчання історико-краєзнавчий матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність.

Оцінка «чотири» ставиться, якщо студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен (на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, у письмовій роботі є незначні помилки. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Знає термінологію, володіє понятійним апаратом з основ шкільного краєзнавства, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал. Достатньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції з вивчення основ шкільної краєзнавчої роботи, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати певні способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних проблем; будує аргументацію на основі 2-3 доказів, може рецензувати відповіді ровесників. Вміє організовувати пошук, аналіз та інтерпретацію історико-краєзнавчих джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, однак не може розкрити внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб. Має певний рівень синтетичного мислення. Бере участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію (в аргументації зустрічаються окремі неточності), базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності; проводить самооцінку пізнавальної діяльності, вдосконалює з достатнім рівнем автономності здобути під час навчання компетенції тощо. Використовує під час навчання історико-краєзнавчий матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність.

Оцінка «три» ставиться, якщо у студента (ки) є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу (більше 50 %), елементарні уміння і навички; не здатен (на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці;

відповідь не чітка і спрощена, у письмовій роботі є суттєві помилки. Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями з основ шкільного краєзнавства, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, а просто перераховує. Посередньо знає термінологію і володіє понятійним апаратом з основ шкільної краєзнавчої роботи, задовільно орієнтується в історичній хронології, не достатньо володіє просторовою компетенцією; не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) по-середньо оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, до кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати, рецензії відповідей ровесників поверхові. Вміє організувати пошук історичних джерел, але не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Знає історичну персоналістику, але не може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб. Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. Бере пасивну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях; не застосовує оптимальну стратегію діяльності, не бере на себе відповідальність; не проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності. Мінімально використовує під час навчання історико-краєзнавчий матеріал. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Вдосконалює з посереднім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.

Оцінка «два» ставиться, якщо у студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу з основ шкільного краєзнавства (до 25 %), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; відповідь не змістовна і не доречна, у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75 %). Не ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Практично не знає термінологію з основ шкільної краєзнавчої роботи (до 25 %), незадовільно орієнтується в історичній хронології (до 25 %), не володіє просторовою компетенцією; не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не здатен (на) оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і

неупереджена аргументація, самооцінка і оцінка інших. Не вміє організовувати пошук історичних джерел, не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Знає історичну персоналістику на рівні переліку історичних постатей. Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. У групових формах роботи тільки присутній (я) без особистої відповідальності, стратегії; не дотримується норм професійної етики, не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей, не вдосконалює здобуті під час навчання компетенції.

Вимоги та зразки тестових завдань контрольної роботи

Написання контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки при заліку. У випадку, якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом на семестр з даної дисципліни. Такий студент має змогу скласти залік за талоном № 2, але для цього він повинен виконати передбачене кафедрою завдання.

Контрольна робота передбачає формулювання 10 тестових завдань: «відмінно» (9–10 балів) – 9–10 правильних відповідей; «добре» (7–8 балів) – 7–8 правильних відповідей; «задовільно» (5–6 балів) – 5–6 правильних відповідей; «незадовільно» (1–4 бали) – 1–4 правильні відповіді.

Зразки тестових завдань контрольної роботи

1. Шкільне краєзнавство – це:
 - а) вивчення історії, економіки і культури краю в школі;
 - б) краєзнавча діяльність учнів середніх загальноосвітніх шкіл під керівництвом учителя;
 - в) класна і позакласна краєзнавча діяльність учнів шкіл і професійно-технічних навчальних закладів під керівництвом учителя;
 - г) написання учнівських краєзнавчих конкурсних робіт під науковим керівництвом учителя.

2. Види краєзнавства за змістом роботи – це:
 - а) екскурсії, експедиції, турпоходи;
 - б) державне, громадське, шкільне, історичне, літературне;
 - в) географічне, історичне, археологічне, літературне, економічне, природниче, вузівсько-шкільне;
 - г) види краєзнавства за змістом роботи не передбачені.

3. Види краєзнавства за формою організації:
 - а) історичне;
 - б) шкільне;
 - в) державне, громадське, шкільне;
 - г) музейне, архівне, бібліотечне, шкільне, археологічне, етнографічне, географічне.

4. Функції шкільного краєзнавства:

- а) освітня, дослідницька, суспільно корисна;
- б) освітньо-пізнавальна, пошуково-дослідницька, перетворювальна, навчально-виховна
- в) сприяння засвоєнню учнями основ наук, формування національної свідомості, поповнення зібраним матеріалом шкільних музеїв, кутків, кабінетів, формування дослідницьких навичок;
- г) суспільно корисна.

5. Основні організаційні форми шкільного краєзнавства:

- а) гурток, експедиція, вікторина;
- б) товариство, конференція, топоніміка;
- в) гурток, товариство, клуб;
- г) екскурсія, експедиція, турпохід, КВК.

6. Вивчення учнями під керівництвом учителя на уроках і в позаурочний час природи, соціально економічного життя, історії і культури певного краю є, передусім, стрижневою складовою:

- а) державного краєзнавства;
- б) громадського краєзнавства;
- в) шкільного краєзнавства;
- г) туристичного краєзнавства.

7. Український комітет краєзнавства сформовано:

- а) 1921 р.;
- б) 1924 р.;
- в) 1925 р.;
- г) 1990 р.

8. Період відродження українського краєзнавства припадає на:

- а) 1921–1929 рр.;
- б) 1953–1980 рр.;
- в) 1980-і рр.;
- г) 1991–2008 рр.

9. Всеукраїнська спілка краєзнавців утворена:

- а) 1925 р.;
- б) 1962 р.;
- в) 1990 р.;
- г) 1991 р.

10. Національна спілка краєзнавців України створена:

- а) 1925 р.;
- б) 1990 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 2008 р.

11. Учнівський краєзнавчий рух в Україні координує:

- а) Національна спілка краєзнавців України;

- б) Українське географічне товариство, Національна спілка краєзнавців України;
- в) Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді;
- г) Міністерство освіти і науки України та Міністерство сім'ї, молоді і спорту.

13. Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді координує проведення:

- а) конференцій, олімпіад, конкурсів, КВК з питань краєзнавства;
- б) рухів, акцій, історико-краєзнавчих експедицій, всеукраїнських еколого-натуралістичних конференцій;
- в) конкурсів на кращий підручник, конференцій, предметних олімпіад, рухів, експедицій;
- г) краєзнавчих акцій, руху «Моя земля – земля моїх батьків», історико-краєзнавчих та історико-географічних експедицій, туристсько-спортивних змагань;
- д) Ваша відповідь.

14. Рух «Моя земля – земля моїх батьків», заснований Міністерством народної освіти УРСР, Спілкою письменників, Спілкою композиторів, Українським фондом культури, Всеукраїнською спілкою краєзнавців, стартував:

- а) 1 грудня 1991 р.;
- б) 1 вересня 1990 р.;
- в) 1 вересня 1995 р.;
- г) 28 червня 1996 р.

15. Рух «Моя земля – земля моїх батьків» започаткували:

- а) Міністерство народної освіти УРСР, Спілка письменників, Спілка композиторів, Український фонд культури, Всеукраїнська спілка краєзнавців;
- б) Всеукраїнська спілка краєзнавців і Українське географічне товариство;
- в) Міністерство народної освіти УРСР та Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді;
- г) Міністерство народної освіти УРСР, Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, Всеукраїнська спілка краєзнавців.

16. У ході краєзнавчої експедиції:

- а) проводиться підготовча, польова і камеральна робота;
- б) відбувається групове вивчення екскурсійних об'єктів;
- в) вивчення її учасниками певної території відповідно до визначеної мети;
- г) Ваш варіант.

17. Основні методи експедиційних польових досліджень:

- а) опитування, експеримент, спостереження, ведення щоденника;
- б) вивчення матеріальних і духовних джерел певного краєзнавчого об'єкта;
- в) аналіз карт і планів села, спостереження, опитування, відбір, обробка і фіксація предметів матеріальної культури; експеримент;
- г) теоретичні і практичні заняття гуртка, фіксація результатів у «Польовому щоденнику», зошиті «Польового опису» тощо.

18. Учитель у ході підготовки і проведення краєзнавчої експедиції:

- а) проводить заняття гуртка «Юний краєзнавець»;

б) відповідає за життя, здоров'я учнів, доповідає директору школи про хід експедиції, представляє кращих учнів до нагороди;

в) проводить заняття гуртка «Юний пам'яткознавець»;

г) проводить заняття гуртка «Юний екскурсовод».

19. Способи фіксації змісту джерел:

а) рекомендаційна анотація, розгорнутий реферат;

б) тези, конспект, стаття, лекція;

в) анотування, реферування, тези, план, цитування, конспект, доповідь;

г) підготовка повідомлення, реферату.

20. Види учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства:

а) повідомлення, реферат, стаття, конкурсна науково-дослідна робота;

б) повідомлення, реферат, стаття, доповідь;

в) підготовка рецензій, рефератів, топонімічних словників, описів;

г) науково-дослідна конкурсна робота, стаття, доповідь, тези і план.

21. Структуру учнівської науково-дослідної роботи складають:

а) обкладинка, титульна сторінка, вступ, виклад, висновки, список літератури;

б) титульний аркуш, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки, дві рецензії;

в) виклад матеріалу, таблиці, ілюстрації, таблиці, список джерел, рецензії;

г) вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел.

22. Топоніміка і топонімія – це:

а) основні напрями топонімічної роботи;

б) наука і практика збору топонімічного матеріалу;

в) наука про сукупність топонімів;

г) складова частина антропоніміки.

23. Мікротопоніміка – це:

а) власні назви малих географічних об'єктів;

б) галузь топоніміки;

в) сукупність мікротопонімів;

г) досліджує сукупність топонімів великого географічного об'єкта.

24. Закон України «Про музеї та музейну справу» прийнятий:

а) 1991 р.;

б) 1993 р.;

в) 1995 р.;

г) 2000 р.

25. За своїм профілем, спеціалізацією музеї діляться на:

а) історичні, меморіальні, музеї-заповідники;

б) історичні, археологічні, краєзнавчі, музеї просто неба;

в) історичні, музеї-садиби, історико-культурні заповідники;

г) історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні та інші.

26. Основу музею складають фонди, які діляться на:

- а) основні, допоміжні;
- б) основні, експозиційні, виставкові;
- в) речові, письмові, усні;
- г) речі, книги, фотографії, малюнки тощо.

27. Функції шкільного музею:

- а) освітньо-пізнавальна, пошуково-дослідна, суспільнокорисна, виховна;
- б) освітньо-виховна, документування, збереження, науково-дослідна, суспільнокорисна;
- в) планування, екскурсійна, класна, позакласна, позашкільна;
- г) освітньо-пізнавальна.

28. Закон «Про охорону культурної спадщини» прийнятий:

- а) 1999 р.,
- б) 2000 р.;
- в) 2005 р.;
- г) 2006 р.

29. Основні напрями шкільного пам'ятко-знавства, пам'ятко-охоронства:

- а) вивчення подій, увічнених пам'ятниками, сприяння органам влади в охоронній роботі;
- б) використання пам'яток у навчально-виховній роботі, шефство над ними;
- в) поширення знань про пам'ятники серед людей, підтримка пам'ятко-знавчих акцій;
- г) збереження пам'яток для майбутніх поколінь.

30. Основні форми і методи шкільної пам'ятко-знавчої, пам'ятко-охоронної роботи:

- а) підготовка повідомлень, рефератів, догляд за престарілими;
- б) уроки громадянської зрілості, екскурсії, чергування біля пам'ятників;
- в) боротьба з руйнівниками пам'ятників, шефство, фотовиставки пам'яток свого краю;
- г) ведення гуртка «Юний пам'яткохоронець».

Індивідуальні завдання та самостійна робота

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Метою самостійної роботи є вироблення студентами навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стержневі аспекти проблем, що потребують твердого засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати. Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем, написання рефератів, підготовка реферативних матеріалів з наукових публікацій по важливих проблемах даної навчальної дисципліни.

Студент під час самостійної роботи виконує два індивідуальні завдання:

Індивідуальна робота № 1 – мікротопонімічна карта (гідроніми (лімnonіми, потамоніми, гелоніми, фоніми, ойконіми (полісоніми, агороніми, годоніми, ергоніми), спелеоніми, ороніми, хороніми) рідного села/містечка/міста та пояснювальна записка до неї (пояснення назв мікротопонімів – урочищ, ярів, балок, закутин, тощо) – карта (А–1, А–2, А–3, А–4) та 2–3 сторінки пояснювальної записки.

Індивідуальна робота № 2 – підготовка і оформлення студентом (-кою) реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка та розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста – 10–12 сторінок.

Критерії оцінювання індивідуальних робіт № 1 і № 2:

Оцінка «**відмінно**» (16–20 балів) ставиться, якщо студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання щодо оформлення і вивчення мікротопонімічної карти і пояснювальної записки до неї та реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка і розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь на окреслені індивідуальні завдання чіткі і завершені, у письмових роботах не повинно бути помилок. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історико-краєзнавчої думки, джерелознавства, науковими концепціями. Знає історико-краєзнавчу термінологію, володіє понятійним апаратом, відмінно орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал щодо оформлення і вивчення мікротопонімічної карти і пояснювальної записки до неї та реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка і розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста. Повною мірою володіє історичним критичним мисленням, аналізом (вміє розбивати історико-краєзнавчу інформацію на компоненти, розуміючи їх взаємозв'язки та організаційну структуру. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції з вивчення історії рідного краю, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем; будує переконливу аргументацію в індивідуальній роботі. Вміє організовувати комплексний пошук,

неупереджений аналіз та інтерпретацію історико-краєзнавчих джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Має синтетичне мислення. Проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності; вміє долати труднощі, вдосконалює з високим рівнем автономності здобуті під час виконання індивідуальних робіт компетенції тощо. Здатен(на) пропагувати історико-краєзнавчий матеріал через просвітницьку діяльність.

Оцінка «добре» (11–15 балів) ставиться, якщо студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу щодо оформлення і вивчення мікротопонімичної карти і пояснювальної записки до неї та реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка і розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста, усвідомлені уміння і навички, здатен (на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, у письмових роботах є незначні помилки. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної думки, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Знає історико-краєзнавчу термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал оформлення і вивчення мікротопонімичної карти і пояснювальної записки до неї та реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка і розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста. Достатньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції з вивчення історії рідного краю, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати певні способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних проблем; будує аргументацію на основі 2-3 доказів. Вміє організовувати пошук, аналіз та інтерпретацію історико-краєзнавчих джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Має певний рівень синтетичного мислення. Застосовує оптимальну стратегію діяльності; проводить самооцінку пізнавальної діяльності, вдосконалює з достатнім рівнем автономності здобуті під час виконання індивідуальних робіт тощо. Використовує під час виконання

індивідуальних робіт історико-краєзнавчий матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність.

Оцінка **«задовільно» (6–10 балів)** ставиться, якщо у студента (ки) є суттєві помилки в оформленні індивідуальних робіт щодо оформлення і вивчення мікротопонімічної карти і пояснювальної записки до неї та реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка і розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста (більше 50 %), елементарні уміння і навички щодо виконання такого виду робіт; не здатен (на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці; у письмових роботах є суттєві помилки. Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної думки, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати в індивідуальних роботах. По-середньо знає історико-краєзнавчу термінологію і володіє понятійним апаратом, задовільно орієнтується в історичній хронології, не достатньо володіє просторовою компетенцією; не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал. По-середньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Знає історичну персоналістику, але не може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб. Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. Мінімально використовує під час виконання індивідуальних робіт історико-краєзнавчий матеріал.

Оцінка **«незадовільно» (1–5 балів)** ставиться, якщо у студента (ки) в оформленні індивідуальних робіт щодо оформлення і вивчення мікротопонімічної карти і пояснювальної записки до неї та реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка і розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста виявлені елементарні знання фактичного матеріалу (до 25 %), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; дані індивідуальних робіт не змістовні і не доречні, є суттєві помилки (більше 75 %). Не ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час виконання індивідуальних робіт. Практично не знає історико-краєзнавчу термінологію (до 25 %), незадовільно орієнтується в історичній хронології (до 25 %), не володіє просторовою компетенцією; не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історико-краєзнавчий матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не вміє організовувати пошук історичних джерел, не може їх критично проаналізувати. Знає історичну

персоналістику на рівні переліку історичних постатей. Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. Не дотримується норм професійної етики, не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей, не вдосконалює здобуті під час навчання компетенції.

Розподіл балів та шкала оцінювання студентів

Структура розподілу балів у ході аудиторно-самостійної роботи студентів (лютий – початок червня кожного навчального року):

1) усні відповіді на семінарських заняттях з використанням візуалізованих презентацій своїх відповідей – 30 балів (шість оцінок на дев'яти семінарських заняттях);

2) три тематичні тестові контрольні роботи – 30 балів (три оцінки по 10 балів);

3) індивідуальна робота № 1: студент (-ка) складає мікротопонімічну карту (гідроніми (лімноніми, потамоніми, гелоніми,), фоніми, ойконіми (полісоніми, агороніми, годоніми, ергоніми), спелеоніми, ороніми, хороніми) рідного села/містечка/міста і готує до неї пояснювальну записку – 20 балів;

4) індивідуальна робота № 2: підготовка і оформлення студентом (-кою) реєстру історико-архітектурних, археологічних і культурних пам'яток району/міста/містечка та розгорнутого паспорту однієї із пам'яток рідного села/містечка/міста. Виявити пам'ятники народної культури села (району, міста) – 20 балів.

Загальна кількість – 100 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З ДИСЦИПЛІНИ
ВІЛЬНОГО ВИБОРУ СТУДЕНТА
«ОСНОВИ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА»
(спеціальність 014.03 «Середня освіта (Історія)»),
денна і заочна форма навчання, IV курс, VIII семестр)
(підсумкова форма контролю – залік)**

1. Предмет, мета і завдання курсу.
2. Основоположні принципи шкільного краєзнавства.
3. Джерела краєзнавчих знань у школі.
4. Теоретичні засади шкільного краєзнавства.
5. Історія рідного краю – об'єкт краєзнавчої діяльності школярів.
6. Національна спілка краєзнавців України: мета, завдання, основні напрями діяльності.
7. Періодизація краєзнавства: хронологічні рамки, назви періодів, основний зміст.
8. Етапи розвитку шкільного краєзнавства.
9. Шкільний краєзнавчий рух у незалежній Україні.
10. Специфіка розвитку шкільного краєзнавства на Прикарпатті.
11. Організаційні форми й основні напрями шкільної краєзнавчої роботи.
12. Рух учнівської молоді України за збереження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків».
13. Історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України».
14. Організаційно-методична підтримка всеукраїнських рухів, експедицій, акцій в школі.
15. Діяльність учителя історії з організації участі школярів у всеукраїнських історико-краєзнавчих експедиціях.
16. Експедиція – одна з найважливіших форм збору краєзнавчого матеріалу, пізнання рідного краю.
17. Учнівський туристський похід, екскурсія, експедиція: особливості проведення цих шкільних заходів.
18. Основні методи експедиційного дослідження.
19. Підготовчий період шкільної краєзнавчої експедиції.
20. Польова робота шкільної краєзнавчої експедиції.
21. Камеральна обробка зібраних матеріалів – завершальний етап експедиції.
22. Діяльність керівника учнівської краєзнавчої експедиції по забезпеченню охорони життя і здоров'я її учасників.
23. Види учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства.
24. Учнівська конкурсна науково-дослідна робота: написання і захист.
25. Мала академія наук України – зміст, форми і методи роботи.

26. Методика написання учнівських конкурсних науково-дослідних робіт МАН України.
27. Топоніміка як наука про назви географічних об'єктів.
28. Топоніми – цінне джерело історії населеного пункту.
29. Топоніміка – топоніми – топонімія – мікротопоніми: спільне і відмінне.
30. Основні джерела вивчення топонімів і мікротопонімів.
31. Використання топонімів на уроках і в позаурочній роботі.
32. Організація роботи шкільного топонімічного гуртка.
33. З історії музейного будівництва в Україні.
34. Освітньо-виховний потенціал шкільного музею.
35. Основні принципи і методика створення шкільного музею.
36. Використання шкільного музею в урочній та позаурочній навчально-виховній роботі.
37. Методика підготовки і проведення екскурсії у шкільному музеї.
38. Музей – важливий центр краєзнавства.
39. З історії пам'ятко-охоронного руху в Україні.
40. Пам'ятко-знавство і пам'ятко-охоронство: спільне і відмінне.
41. Законодавство України з питань охорони культурної спадщини.
42. Діяльність учителя історії по залученню школярів до охорони пам'яток історії і культури.
43. Діяльність учителя історії і суспільствознавчих предметів по залученню школярів до охорони пам'яток історії і культури.
44. Основні напрями, форми і методи використання пам'яток історії і культури в навчально-виховній роботі з учнями.

Рекомендована література

Базова

1. Агаркова М. Особливості використання експонатів шкільного музею у процесі викладання історії та позаурочній роботі // Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди]. Серія : «Історія та географія». – 2011. – Вип. 41. – С. 161–164.
2. Акулєнко В. Охорона пам'яток культури в Україні. – К., 1991. – С. 204–211.
3. Баженов Л. В. Проблема упорядкування краєзнавчих навчальних дисциплін // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 28–31.
4. Бабишин С.Д. Топоніміка в школі (на матеріалах Хмельницької області). – К.: Рідна школа, 1962. – 122 с.
5. Бондаренко Г. Теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – № 3. – С. 23–29.
6. Борисенко М. Топоніміка України 1920-1930-х років (історичний аналіз) // Етнічна історія народів Європи: зб. наук, праць / Київський нац. у-т ім. Тараса Шевченка, Інститут політ, та економ, досліджень НАН України. – К.: УНІСЕРВ, 2001. – Вип. 8. – С. 21–25.
7. Буланій І.Т. Громадські музеї України: історія, досвід, проблеми / І.Т. Буланій, І.Г. Явтушенко. – К. : Мистецтво, 1979. – 197 с.
8. Верменич Я. В. Суб'єктивні межі та об'єктивні можливості історичного краєзнавства: деякі міркування щодо осмислення шляхів місцевої історії // Український історичний журнал. – 2008. – Вип. 2. – С. 129–144.
9. Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. / Науковий редактор О.П. Реєнт, відповідальний редактор О.А. Удод. – К., 2018. – 112 с.
10. Гаврилів Б., Любінець І. Історичне краєзнавство. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 406 с.
11. Гайда Л. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 49–56.
12. Гайда Л. Краєзнавча експедиція як форма діяльності шкільного музею // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2010. – № 1–2. – С. 178–185.
13. Голубко В. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 180 с.
14. Горбик В. О., Денисенко Г. Г. Охорона та збереження пам'яток історії та культури в Україні: Історичні аспекти // Історичний журнал. – 2004. – №12. – С. 63–66.
15. Горбик В. О. Пам'ятки України: проблеми збереження і дослідження / В. О. Горбик, Г. Г. Денисенко, П. І. Скрипник ; НАН України, Ін-т історії України. – К., 1994.
16. Григор'єва Т. З історії створення закону про збереження пам'яток старовини // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – № 1–4. – С. 146–153; 2011. – № 2. – С. 250–263.
17. Демідієнко О. Я., Іонова О. М., Кузнецова В. І. Основи краєзнавства. – К., 2001. – 92 с.
18. Дем'янчук Г. С., Дем'янчук Б. Г., Дем'янчук А. Г. Українське краєзнавство: сторінки історії. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2006. – 296 с.

19. Дмитрук В. Програма розвитку краєзнавства: регіональний рівень реалізації // Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. – К. : Український пропілей, 2017. – С. 31–40.
20. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства // Краєзнавство. – 1994. – № 1–2. – С. 3–6.
21. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» // Урядовий кур'єр. – 1999. – 3 листоп. (№207).
22. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Урядовий кур'єр. – 2004. – 29 квіт. (№87)
23. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Урядовий кур'єр. – 2000. – 12 липня.
24. Закон України «Про охорону культурної спадщини»: офіційне видання. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 40 с.
25. Закон України «Про музеї та музейну справу» // Голос України. – 1995. – 15 серпня.
26. Заремба С. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури : іст. нарис. – К.: Логос, 1998. – 244 с.
27. Збірник положень про Всеукраїнські та обласні конкурси, огляди, експедиції, акції / Управління освіти Хмельницької ОДА, обласний ін-т післядипл. пед. освіти; [уклад.: В.С. Берека, Л.В. Красномоєць, В.В. Климчук, М.С. Шкварелюк, В.О. Черкасова та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 92 с.
28. Иванов П. Педагогические основы школьного краеведения. – Петрозаводск, 1996.
29. Історичне краєзнавство в Українській РСР / Під ред. акад. П.Тронька [Колектив авторів: Тронько П.Т., Гербик В.О., Лугова О.І. та ін.]. – К., 1989. – 240 с.
30. Кашаба О. Історичне краєзнавство як складова національної освіти: теоретичний аспект // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2010. – № 1–2. – С. 96–105.
31. Коваль А.П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. – К. : Либідь, 2001. – 301 с.
32. Косило М. Ю. Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи у позашкільних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). Монографія. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2018. – 288 с.
33. Косило М. Ю. Позашкільна туристсько-краєзнавча робота на Прикарпатті // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. XXV. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 326–330.
34. Косило М. Передумови зародження позашкільної краєзнавчої роботи // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 37–40.
35. Костиця М. Становлення організаційних форм українського географічного краєзнавства // Географія та основи економіки в школі. – К., 2005. – № 3. – С. 39–42.
36. Костиця М.Ю. Географічне краєзнавство в системі загального краєзнавства // Краєзнавство. 2001. – № 1–4.
37. Костиця М. З історії становлення шкільного географічного краєзнавства в Україні // Краєзнавство. Географія. Туризм. – К., 2001. – № 7. – С. 4–5.
38. Костиця М. Географічне краєзнавство: актуальні питання теорії // Географія та основи економіки в школі. – К., 1999. – № 3. – С. 35–37.
39. Костиця М.Ю., Обозний М. С. Шкільна краєзнавчо-туристична робота. – К : Вища школа, 1995. – 222 с.

40. Костриця М.Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі. – К. : Радянська школа, 1985.
41. Кот С. До матеріалів Зводу пам'яток історії та культури // Пам'ятники України. – 1984. – № 4. – С. 49–50.
42. Кот С. Пам'ятка чи пам'ятник? // Пам'ятки України. – 1988. – № 4. – С. 27–30.
43. Коцан І.Я. Шкільний туризм. – К. : «Муар», 1998. – 206 с.
44. Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи. Науковий збірник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003.
45. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм. – К. : Вища школа, 1994.
46. Кремень В. Вітчизняне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 10–16.
47. Крип'якевич І.П. Поради тим, хто займається історико-краєзнавчими дослідженнями // Український історичний журнал. – 1960. – №3. – С. 130–132.
48. Кругляк Ю.М. Ім'я вашого міста: походження назв міст і селищ міського типу Української РСР. – К. : Наук, думка, 1978. – 151 с.
49. Кушнір Б.М. Мікротопонімія як джерело вивчення історії краю // Наукові праці історичного факультету. – Кам'янець-Подільський, 1995. – Т. 2. – С. 212–229.
50. Луцький Я., Луцький В. Основи шкільного туризму. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 138 с.
51. Луцький Я. Український краєзнавчо-туристичний рух у Галичині (1830-1939 рр.) / Ярослав Луцький. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 120 с.
52. Луцький Я. В., Косило М. Ю. Туристично-краєзнавча робота в школі. – Івано-Франківськ : ЛІК, 1994. – 80 с.
53. Мазак С., Яцуляк Н. Історичне краєзнавство на уроках суспільних дисциплін та в позаурочний час // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 38–44.
54. Маланюк Т. Туристсько-краєзнавча робота в школах області // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 62–78.
55. Маньковська Р. Краєзнавство і освіта: витоки і перспективи співбуття // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – №3. – С. 16–23.
56. Маньковська Р. Народне музейництво в громадянському суспільстві: історія і перспективи розвитку // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – № 1–4. – С. 138–146.
57. Методика историко-краеведческой работы в школе / ред. Н.С. Борисов. – М.: Просвещение, 1982. – С. 85–97, 179–189.
58. Моя земля – земля моїх батьків: Положення про рух учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу // Освіта. – 1991. – 29 січ.
59. Мурзаев Э.М. Очерки топонимики. – М.: Мысль, 1984. – 351 с.
60. Освітнє краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи (присвячена 200-річчю від дня народження українських просвітителів І. Вагилевича та М. Шашкевича). Збірник матеріалів. – Івано-Франківськ : «Лілея – НВ», 2011. – 352 с.
61. Омельченко Ю.А. Шкільні музеї. – К., 1981. – 121 с.
62. Орієнтовні навчальні програми туристсько-краєзнавчих об'єднань учнівської молоді / За заг. ред. Ю.Штангея. – К. : ІЗМН, 1996. – 368 с.

63. Пам'ятки архітектури і містобудування України: Довід. Держреєстру національного культурного надбання / В.В.Вечерський, О.М.Годованок, Є.В.Тиманович та ін.; за ред. А.П.Мардера, В.В.Вечерського. – К. : Техніка, 2000. – 664 с.
64. Перспективи розвитку краєзнавчого руху: пропозиції до проекту Державної програми розвитку краєзнавства на період до 2025 р. // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2013. – С. 4–9.
65. Печерська Е. Національне виховання школярів засобами українського фольклору // Рідна школа. – 2009. – № 1. – С. 23–27.
66. Положення про Державну службу з питань національної культурної спадщини. Затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 336 // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 73–74.
67. Положення про Малу академію наук учнівської молоді. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09.02.06 р., №90 // Інформ. збірник Міністерства освіти і науки України. – 2006. – Берез. (№20). – С.51–61.
68. Положення про музей при закладі освіти системи міністерства освіти України // Туризм і краєзнавство. Інформаційно-методичний вісник. № 9. Спецвипуск «Шкільне краєзнавство». – К., 1998. – С. 17–23.
69. Положення про шкільний музей // Збірник наказів та інструкцій МО УРСР. – 1974. – № 23. – С. 17–21.
70. Програма курсу «Основи туризму і краєзнавства» // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 35. – С. 10–13.
71. Програма для туристсько-краєзнавчих гуртків позашкільних закладів / Кол. укладачів; За ред. Д.Г. Омельченко. – К. : ІЗМН, 1996. – 124 с.
72. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. – К. : Видавництво Кондор, 2011. – 338 с.
73. Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 29–37.
74. Прокопчук В.С. Учнівська науково-дослідницька робота: написання і захист: метод. рек. / ХОШПО; ХОЦТК [та ін.]. – Хмельницький : Мельник А.А., 2006. – 48 с.
75. Прокопчук В.С. Топоніми рідного краю: метод. посіб. – К. : Рідний край, 1999. – 96 с.
76. Прус І.Т. Краєзнавча робота в школі. – К.: Рад. школа, 1984. – 112 с.
77. Реєнт О. П. Освітнє краєзнавство як загальнодержавна справа // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 11–16.
78. Реєнт О. Поступ українського краєзнавства // Краєзнавство: науковий журнал. – 2015. – № 1–2. – С. 8–27.
79. Рутинський М., Стецюк О. Музеєзнавство. Навчальний посібник. – К., 2008. – 428 с.
80. Статут Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. – К., 1992.
81. Томенко М. В. Знати і шанувати свою Малу Батьківщину // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 24–28.
82. Треф'як Я. Теоретичні основи краєзнавства // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 5–13.

83.Треф'як Я. Позакласна краєзнавча робота як один із засобів національного виховання дітей та учнівської молоді // Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник навчально-методичних матеріалів для вчителів. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 13–21.

84.Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі. – Івано-Франківськ, 2002. – 110 с.

85.Тронько П. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу // Краєзнавство. – 2011. – № 3. – С. 5–10.

86.Тронько П. Т. Історичне краєзнавство. Крок у нове тисячоліття: досвід, проблеми, перспективи. – К., 2000.

87.Тронько П. Краєзнавство на межі тисячоліть // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2000. – № 1–2. – С. 8–19.

88.Туризм і краєзнавство. Інформаційно-методичний вісник. №9. Спецвипуск «Шкільне краєзнавство». – К., 1998. – 72 с.

89.Туристско-краєведческие кружки в школе: Метод. указатели для руководителей / И.А.Верба, Я.Б.Галкин, А.П.Радищев и др.; Под ред В.В.Титова. – М. : Просвещение, 1988. – 160 с.

90.Удод О. А. Краєзнавча освіта у закладах вищої освіти України: стан, проблеми, перспективи // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. – К., 2018. – С. 16–24.

91.Умови проведення Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України» // Туризм і краєзнавство: інформ.-метод. вісник УДЦТКУМ. – К., 2006. – № 21. – С. 49–54.

92.Уривалкін О. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. – К., 2006. – 296 с.

93.Шкільне краєзнавство Івано-Франківщини. Збірник науково-методичних матеріалів для вчителів. Навчально-методичне видання / Упорядник Ярослав Треф'як. – Івано-Франківськ, 2016. – 96 с.

94.Янко М.Г. Топонімічний словник-довідник Української РСР / М.Г. Янко. – К., 1975.

Допоміжна

1. Акуленко В.І. Злочин проти пам'яті: Про нищення культурних цінностей на Україні (1927-1941 рр.). – К., 1991.

2. Андрухів І. Виникнення та становлення Гошівського монастиря // Цариця Карпатського краю. – Івано-Франківськ. – 1999. – С. 48–138.

3. Бертенев И.А. и др. Очерки истории архитектурных стилей. – М., 1983.

4. Белей Л. Ім'я дитини в українській родині: Словник-довідник. – Ужгород: Просвіта, 1993. – 116 с.

5. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження / За ред. Ю.Г. Гошка. – К. : Наукова думка, 1983.

6. Булашов Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К. : Довіра, 1992. – 425 с.

7. Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття. – Львів, 1990. – 144 с.

8. Вавричин М., Дашкевич Я., Кришталович У. Україна на стародавніх картах. Кінець XV – перша половина XVII ст.. – К. : Картографія, 2004. – 208 с.

9. Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. – К., 2003. – 516 с.

10. Верменич Я. Суб'єктивні межі й об'єктивні можливості історичного краєзнавства: деякі міркування щодо шляхів осмислення місцевої історії // Український історичний журна. – 2008. – №2. – С. 129–144.
11. Верменич Я. Історична регіоналістика в Україні: спроба концептуального аналізу. – К., 2003.
12. Вуянко М. Топоніміка як джерело вивчення історичної топографії середньовічних монастирів та церков Прикарпаття // Галичина: Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2001. – Випуск 5–6. – С. 20–29.
13. Вуянко М. Дослідження середньовічних монастирів Прикарпаття // Наукові записи Інст. народозн. НАН України Івано-Франк. краєзн. музею [Текст]. – Івано-Франківськ, 2001. – Випуск 5–6. – С. 234–240.
14. Гаврилів Б. Розвиток історичного краєзнавства на Прикарпатті // Академік Петро Тронько на Прикарпатті / автори-упоряд.: М. Косило, Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 68–76.
15. Глушко М. Фольклор: початок вживання терміна в українській науці та його значення // Народна творчість та етнографія. – 2008. – № 6. – С. 12-23.
16. Гнатюк В. Нарис української міфології. – Л. : Ін-т народознав. НАН України, 2000. – 264 с.
17. Гончаров О. Про підготовку навчального посібника з краєзнавства для вищих навчальних закладів України // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – №3. – С. 56–61.
18. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні // Український історичний журнал. – 2003. – №3. – С.143–151.
19. Гоцалюк А. Світоглядні знання та вірування прадавніх українців у поетичному епосі та фольклорі // Українознавство. – 2009. – № 3. – С. 253-255.
20. Грабовецький В.В. Гуцульщина XII – XIX ст. – Львів, 1982.
21. Грабовецький В.В. Як підготувати заняття з історичного краєзнавства: Методичні поради студентам-заочникам. – Івано-Франківськ, 1980. – С.3–7.
22. Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження / За ред. Ю. Г. Гошка. – К., 1987. – 472 с.
23. Гавдяк М. Завдання українського краєзнавства // Наша Батьківщина. – 1937. – Січень. – С. 4–10.
24. Дехтяр В.М. Спортивно-оздоровчий туризм. – К., 2003. – 220 с.
25. Дитячо-юнацький туризм і краєзнавство в Україні та формування гармонійно розвиненої творчої особистості. Матеріали доповідей та виступів Всеукраїнської науково-практичної конференції 26–28 травня 2009 року. – Івано-Франківськ, 2009. – 228 с.
26. Дутчак О. Актуальні проблеми розвитку українського туристично-краєзнавчого руху в Галичині другої половини XIX – початку XX ст. у сучасній українській історіографії // Мандрівець. – 2009. – №2. – С. 24–31.
27. Жупанський Я., Круль В. До питання про географічні засади сучасного національного краєзнавства // Український географічний журнал. –1993. – №3. – С. 52–55.
28. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / Відп. редактор В.О.Горбик. – К. : Б.в., 1998. – 154 с.
29. Історичне картознавство України. Збірник наукових праць. – Львів ; Київ ; Нью-Йорк: В-цтво М.П.Коць, 2004. – 518 с.
30. Кирчів Р. Сім'я в українському фольклорі // Карпати. Людина. Етнос. Цивілізація. – 2009. – № 1. – С. 178-199.

31. Кирчів Р. Початки наукового зацікавлення українським фольклором // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 1. – С. 58-64 ; № 2. – С. 27-36.
32. Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 3. – С. 52–65.
33. Козицький А. Українські краєзнавчі музеї Галичини в міжвоєнний період // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип.34. – С.467–477.
34. Козицький А. Українські краєзнавчі музеї Галичини в міжвоєнний період // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип.34. – С.467–477.
35. Козицький А. Краєзнавчо-туристичне товариство «Пласт» (1924-1939 рр.) // 3 історії вітчизняного туризму: Зб. наукових статей. – К. : ТОВ «Час Пік», 1997. – С.58–65.
36. Костюкова О. Основні напрями становлення і розвитку краєзнавчо-екскурсійної справи в 20-х роках ХХ ст. // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – № 1–4. – С. 15–21.
37. Кругляк Ю.М. Ім'я вашого міста. – К. : Наукова думка, 1978. – 152 с.
38. Куделко С. Деякі питання сучасного історичного краєзнавства // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2008. – № 1–4. – С. 219–220.
39. Культурна спадщина України. правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. Збірник офіційних документів. – К., 2002.
40. Легенди нашого краю. – Ужгород, 1972.
41. Лисюк Н. Фольклор як політична зброя // Слово і час. – 2005. – № 11. – С. 65-71.
42. Лихачов Д. Краєзнавство як наука і як діяльність // Пам'ятники України. – 1988. – № 1. – С. 50-51.
43. Луцький Я. Національне виховання української молоді Галичини в 20-30 рр. ХХ ст. у «Пласті» // Людина і політика. – К., 2002. – № 2. – С.29–37.
44. Луцький Я. Краєзнавчо-туристичний рух у молодіжних товариствах Галичини (20-30 рр. ХХ ст.) // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія «Історія». – Івано-Франківськ : «Плай», 2001. – Вип.4–5. – С.100–106.
45. Луцький Я. Іван Франко – краєзнавець і мандрівник // Вісник Прикарпатського університету. – Історія. – Івано-Франківськ, 2006. – С.218–225.
46. Луцький Я.В. Історія туризму в Галичині до 1939 р. // 3 історії вітчизняного туризму: Зб. наукових статей. – К. : ТОВ «Час Пік», 1997. – С.66–75.
47. Мандруйте з нами. Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. – Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2009. – 28 с.
48. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. – К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990. – 48 с.
49. Матеріали ІХ з'їзду Українського товариства охорони пам'яток історії та культури / уклад.: М. Т. Пархоменко, О. М. Титова. – К. : Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури : ХІК, 2007. – 112 с.
50. Матусевич К.М., В.Є. Семенів Найпростіші вимірювання на місцевості. – К. : Радянська школа, 1981.
51. Матюшин Г. Историческое краеведение. – М., 1987. – 207 с.
52. Мунін І., Роглев Х., Гаца О. Визначні пам'ятки Західної України. – К., 2008.
53. Опілля: колективна монографія. – Галич : Давній Галич, 2010. – 205 с.
54. Паньків М. Етнографічний територіальний поділ Івано-Франківщини: перехідні зони // Етнос і культура. – Івано-Франківськ : Видавництво «Плай» ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – 2008. – №4-5. – С. 162–173. – С. 164.
55. Пастернак Я. Археологія і краєзнавство // Наша Батьківщина. – 1937. – Січень. – С. 11–13.

56. Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів : Манускрипт – Львів, 2010. – 456 с.
57. Прокопчук В. Науково-методична підтримка Українського комітету краєзнавства масового краєзнавчого руху (друга половина 20-х – початок 30-х років ХХ ст.) // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: збірник статей. – К., 2006. – Вип. 33. : Краєзнавство та музеєзнавство в Україні: досвід, проблеми, перспективи. – С. 47–53.
58. Рєпніна В. Краєзнавчо-пошукова діяльність учнів у позашкільному закладі // Географія та основи економіки в школі. – К., 2000. – №1. – С. 34–35
59. Савчук В. Музеї України як центри краєзнавчої роботи в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – №2. – С. 216–223.
60. Савчук В. Українське краєзнавство у підручниках і підручних книгах 1920-х – 1930-х рр.: регіональний аспект // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2010. – № 1–2. – С. 105–112.
61. Свенціцький І. Краєзнавство та музейництво / Іларіон Свенціцький // Наша Батьківщина. – 1937. – Січень. – С. 10–11.
62. Середяк А. Краєзнавчі дослідження в Україні (історіографічний аспект) // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2004. – Вип. 14. – С. 249–272.
63. Ситник А. Перші двадцять – з відстані сорока // Пам'ятки України: історія та культура. – 2008. – №1. – С. 106–112.
64. Собашко В. Дорогами і стежками Карпат: Туристичний путівник. – Л. : Центр Європи, 2003. – 328 с.
65. Стрижак О.С. Назви розповідають. – К., 1967. – 39 с.
66. Таємниці місцевих назв : народні легенди, перекази, оповіді про походження окремих топонімічних назв Тисменицького району. – Тисмениця, 1995. – 56 с.
67. Тронько П., Прокопчук В. Український комітет краєзнавства: історія становлення й наслідки діяльності // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2010. – № 1–2. – С. 76–95.
68. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні духовності і культури. – К., 1994.
69. Тронько П.Т., Скляренко Є.М. Основні підсумки і даліші завдання історико-краєзнавчих досліджень // Український історичний журнал. – 1979. – № 11. – С. 51–60.
70. Українознавство у педагогічному процесі освітніх установ : зб. ст. – Івано-Франківськ, 1997.
71. Федорова Л. Стеллецький Борис Семенович – маловідомий діяч пам'яткоохоронного руху в Україні // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – № 2. – С. 263–275.
72. Франко І. Галицьке краєзнавство // Зібрання творів у 50-ти тт. Т. 46. Кн. 2. – К., 1986. – С. 116–150.
73. Храпливий Е. Краєзнавство та господарство // Наша Батьківщина. – 1937. – Січень. – С. 13–16.
74. Чайковський С. Паспортизація пам'ятників республіки // Пам'ятки України. – 1977. – №2. – С. 41–42.
75. Черкаський Л. Генетичний код українського фольклору // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 5. – С. 30–32.
76. Шаян В. Джерело споконвічної сили української культури [фольклор] // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1–2. – С. 46–54.